

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ: ΙΖ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 130 • ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1994 • ΝΙΣΑΝ - ΗΜΑΡ 5754

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ

Του Μητροπολίτου Πισιδίας κ. ΜΕΘΟΔΙΟΥ Γ. ΦΟΥΤΙΑ

Hιουδαϊκή φιλοσοφία έχει την αφετηρία της στην ιουδαϊκή διασπορά του ελληνιστικού κόσμου. Ο κυριότερος αντιπρόσωπος των Ιουδαίων πνευματικών ανδρών ήταν ο Φίλων ο Ιουδαίος (ca 25 π.Χ. - ca 40 μ.Χ.), ο οποίος σε μια σειρά έργων, κυρίως υπομνημάτων σε βιβλικά θέματα, ανέλαβε να εναρμονίσει την Ιουδαϊκή διδασκαλία με την Πλατωνική και την Στωϊκή Φιλοσοφία.

Ο H.A. Wolfson θεωρεί τον Φίλωνα ιδρυτή της θρησκευτικής φιλοσοφίας στον Ιουδαϊσμό, τον Χριστιανισμό και το Ισλάμ. Τα έργα του Harry Austryn Wolfson περί Φίλωνος, περί της φιλοσοφίας του Kalam (Κορανίου) και περί της φιλοσοφίας των Πατέρων της Εκκλησίας, αποτελούν μία γιγαντιαία προσπάθεια για την ανεύρεση των κοινών σημείων Ιουδαϊσμού, Χριστιανισμού και Ισλάμ στο φιλοσοφικό χώρο. Και στα τρία αυτά έργα ο Wolfson δίδει προτεραιότητα στον ανθρώπινο παράγοντα και προσπαθεί να ερμηνεύσει τη σχέση της θρησκείας με τη σκέψη με ορθολογιστικό τρόπο. Αυτό είναι το μειονέκτημα για έναν πιστό στην υπερφυσική αποκάλυψη, αλλά διαφορετικά σκέπτεται ο μεγάλος αυτός συγγραφέας. Ο πλούτος των ιδεών και η εντυπωσιακή γνώση και χρήση των πηγών καθιστούν τα ογκώδη αυτά πολύτομα συγγράμματα χρησιμότατα για τη σπουδή του ρόλου που διαδραμάτισε η ελληνική φιλοσοφία στην ανάπτυξη των τριών μεγάλων μονοθεϊστικών θρησκειών¹.

The history of Christian Philosophy, γράφει ο καθηγητής H. Chadwick, begins not with a christian but with a Jew, Philo of Alexandria, elder

contemporary of St. Paul... Philo is fully Hellenized, presenting a very Greek face to the World. Hebrew he knew imperfectly if at all... The Jewish language and Culture (μετά τη σύγκρουση των Ιουδαίων και του Ελληνισμού επι της εποχής των Μακκαβαίων) became Greek through and through, and well - to - do Jewish parents (like Philo's) provided their sons with a liberal education under Greek - tutors². (Ο Φίλων υποθέτει πως και ο Μωσής είχε Έλληνες παιδαγωγούς).

Ο Φίλων προϋποθέτει πως οι ελληνικές σοφίες οφείλονται στην Πεντάτευχο. Εν πάσῃ περιπτώσει εξυπονοεί πως υπάρχει ένας Θεός, ο οποίος, άμεσα ή έμεσα είναι η πηγή του Μωσαϊκού Νόμου και των αληθειών της Ελληνικής Φιλοσοφίας. *For the human mind is akin to God, being made in the image of the Divine Logos or Reason, and therefore has some capacity for the reception and discovery of truth about realities beyond time and space. It is in the focus upon the transcendent world that religion and the best Greek philosophy coincide. Accordingly Philo's interest lies in Greek theology and ethics³.*

Μολονότι ο Saadia Ben Joseph (882 - 942) θεωρείται ο πατέρας της Μεσαιωνικής Ιουδαϊκής φιλοσοφίας, δύο άλλοι Ιουδαίοι φιλόσοφοι έχουν ιδιαίτερη σημασία γιατί επέδρασαν επί της Σχολαστικής Χριστιανικής φιλοσοφίας. Πρόκειται για τον Salomon Ibn Gabirol (ca 1022 - ca 1051 ή ca 1070) και τον Moses Maimonides (1135 - 1204).

Ο Saadia ασχολείται περισσότερο με αγιογραφικά προβλήματα παρά με φιλοσοφικά συστήματα. Το έργο του Kitab al - Amanat wa - al - 'tiqadat, Sefer ha

Συνέχεια στη σελ. 30

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΟΦΥΛΛΟΥ: Φωτ. Εξωφύλλου: Άποψη της Ιερουσαλήμ, μερής πόλης των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών σε χειρόγραφο του 15ου αιώνα. Στο όρος Σιών, σύμβολο της ιουδαϊκής θρησκείας, διακρίνονται στο επάνω μέρος δύο μιναρέδες τζαμιών και αριστερά η εκκλησία του Παναγίου Τάφου.

Αναμνηστική φωτογραφία από το Συνέδριο. Από αριστερά προς δεξιά: Ο Αρχιφαββίνος της Τουρκίας David Asseo, ο Πρόεδρος επί των Θρησκευτικών Υποθέσεων της Τουρκίας Σοφόλογικός Mehmet Nuri Yilmaz, ο Οικουμενικός Πατριαρχης Βαρθολομαίος, ο Προεδρος των Ιδρύματος «Εκκλησιαστικής Συνειδήσεως» φαββίνος Arthur Schneier, ο Καρδινάλιος Roger Etchegaray, Πρόεδρος των «Ποντιακού Συμβούλιου για τη δικαιοσύνη και την Ειρήνη» και ο Σεΐχοντισλάμης Pasha - Jadel Πρόεδρος των Μουσουλμάνων Καυκάσου.

**ΤΟ ΜΙΓΜΑ
ΦΥΛΕΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ**
 βρέθηκε στον πυρήνα
 διαθρησκευτικού
 συνεδρίου
 που οργάνωσε
 στην Κωνσταντινούπολη
 το Οικουμενικό
 Πατριαρχείο
 σε συνεργασία
 με την οργάνωση
«Appeal of Conscience
Foundation»
(Ιδρυμα
Έκκληση Συνειδήσεως).
 Η μεγάλη αυτή
 θρησκευτική συνάντηση
 συγκέντρωσε
 για πρώτη φορά
 κάτω από την ίδια στέγη
 προσωπικότητες
 της εβραϊκής,
 της ισλαμικής
 και της χριστιανικής
 θρησκείας.

«Ειρήνη και ανεξιθρησκεία»

Χριστιανοί, Εβραίοι και Μουσουλμάνοι σε συνέδριο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη

Ια να γίνει δυνατή η συνάντηση αυτή χρειάστηκε να ξεπεραστούν σωρεία εμποδίων και δυσκολιών που άρχιζαν από τις εθνικιστικές και ισλαμιστικές πιέσεις επί της τουρκικής κυβέρνησης για να απαγορεύσει την υλοποίηση πρωτοβουλίας μέχρι την αντιμετώπιση των έντονων συγκρούσεων μεταξύ ορθοδόξων και μουσουλμάνων, καθώς και τον ανταγωνισμό μεταξύ ορθοδόξων και καθολικών, αναφέρουν πηγές που παρακολουθούν τα τελευταία δύο χρόνια τις προσπάθειες οργανώσεως του συνεδρίου. Αντίστοιχη διαθρησκευτική συνάντηση που θέλησε να οργανώσει τον χειμώνα του 1992 ο πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β' δεν μπόρεσε να ευδοθεί γιατί απουσιάσαν οι ορθόδοξοι σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τη σάση που ήταν στο

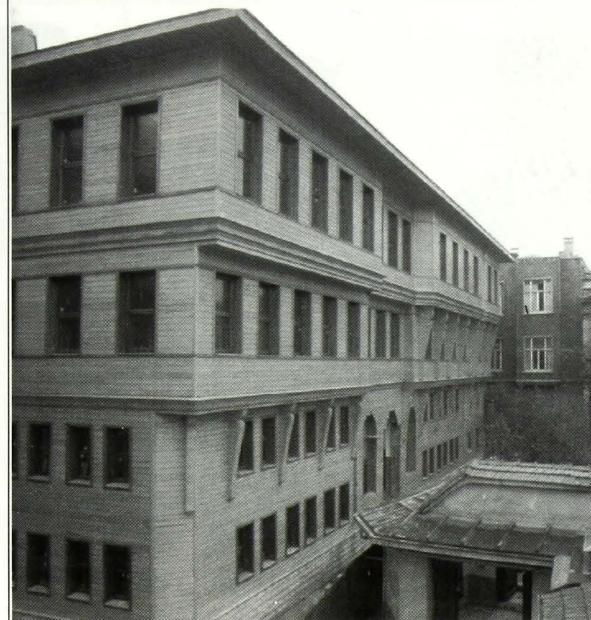
Βατικανό έναντι των ορθόδοξων εκκλησιών ιδιαίτερα στην Ανατολική Ευρώπη.

Αντίθετα υπό την αιγίδα του ιδρύματος «Appeal of Conscience», που συγκεντρώνει υπό την προεδρία του ραβίνου 'Αρθουρ Σνέιρ, τους εκπροσώπους όλων των μονοθεϊστικών θρησκειών και δογμάτων των ΗΠΑ, (συμπεριλαμβανομένου του ορθόδοξου Αρχιεπισκόπου Βορείου και Νοτίου Αμερικής κ. Ιακώβου) οργανώθηκε συνάντηση ορθοδόξων, καθολικών και μουσουλμάνων της πρώην Γιουγκοσλαβίας, συνάντηση στην οποία συμμετείχε ο πατριάρχης Βελιγραδίου Παύλος. Η συνάντηση εκείνη στη Βέρνη της Ελβετίας, καταδίκασε κάθε απόπειρα εκμετάλλευσης του θρησκευτικού αισθήματος από πολιτικές ιδεολογίες και κυρίως από τον εθνικισμό.

«Η έξαρσις του εθνικισμού οδηγεί εις συγκρούσεις και αιματοχυσίας», αναφέρει η ανακοίνωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, που υπενθύμισε την έντονη καταδίκη του εθνικισμού από τη Σύναξη των Ορθοδόξων Πατριαρχών στην Κωνσταντινούπολη τον Μάρτιο του 1992. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο έχει άλλωστε καταδικάσει σε Μειζόνα Σύνοδο ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα τον «εθνοφυλετισμό», όπως ορθά ονόμαζε τότε τον «εθνικισμό» για να το διαστέλλει από τις θετικές αξίες των εθνικών κινημάτων. Η επιλογή της Κωνσταντινούπολης, έδρας Οικουμενικού Πατριαρχείου αλλά και σταυροδρομίου του Χριστιανισμού και του Ισλάμ, για το διαθρησκευτικό συνέδριο, αντιμετώπισε προβλήματα και αντιρρήσεις που ξεκίνούν από το γεγονός ότι η Τουρκία θα μπορούσε να εκμεταλλευθεί την συνάντηση - παρά την ιστορία της και παρά τη σημερινή κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων - για να εξωραΐσει την εικόνα της διεθνώς.

Οι οργανωτές είχαν συνειδηση αυτών των προβλημάτων, αλλά πίστευαν ότι εν τέλει, παρά τις όποιες αντιρρήσεις, οι θετικές πλευρές της μεγάλης αυτής πρωτοβουλίας είναι πολλαπλάσιες των αρνητικών. Ένα διεθνές θρησκευτικό συνέδριο στην Κωνσταντινούπολη δίνει μια εντελώς νέα διάσταση στο Οικουμενικό Πατριαρχείο αναδεικνύοντάς το ως τον αυθεντικό υπερεθνικό ηγέτη του ορθόδοξου Χριστιανισμού, είχαν γράψει οι «New York Times» στη φάση της προετοιμασίας του συνεδρίου.

Ο ραβίνος 'Αρθουρ Σνέιρ είχε άλλωστε επισημάνει την ελπίδα «ανοιγμάτων», από τις τουρκικές αρχές, προς τις οποίες άλλωστε είχε τονίσει την ανάγκη επαναλειτουργίας της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης. Στο συνέδριο με θέμα «Ειρήνη και Ανεξιθρησκεία» που

Το Ελληνικό Πατριαρχείο στην Κωνσταντινούπολη

πραγματοποιήθηκε από τις 7 έως τις 9 Φεβρουαρίου στην Κωνσταντινούπολη, είχαν προσκληθεί προσωπικότητες του Ισλάμ, της εβραϊκής θρησκείας καθώς και εκπρόσωποι του Βατικανού και του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών. Η επιλογή των προσκεκλημένων έγινε βάσει του ειδικού ενδιαφέροντος του συνεδρίου γύρω από τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία.

[Από ανταπόκριση του κ. 'Άλκη Κούρκουλα, στην «Καθημερινή» 5.2.1994]

ΠΑΛΙΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Κεντρικού Ισαραηλιτικού Συμβουλίου, ιώσας κατά το 1960, με φίλους Αμερικανούς επισκέπτες. Εξ αριστερών καθισμένοι: Ζαχαρίας Βιτάλ, Κανάρης Κωνσταντίνης, Αμερικανής, Ασέρ Μωύσης, Ρομπέρ Ραφαήλ, Αμερικανής (JOINT), Χαίμ Μπενρούμπη. Εξ αριστερών όρθιοι: Σολομών Χαγούελ, Εμμανουήλ Αρούχ, Σαρφατής, Αμερικανής, 'Αγγωστος, Δανιήλ Αλχανάτης, Μωύς Καράσσο, Σαμ Σαμουηλίδης.

Εβραίοι μουσικοί της Θεσσαλονίκης. Φωτογραφία από το βιβλίο του Γ. Μέγα «Ενθύμιον από τη ζωή της Εβραικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης 1897-1917»

Σε πολλά δημοτικά τραγούδια της Μακεδονίας αλλά και της υπόλοιπης Ελλάδος υπάρχουν αναφορές σε Εβραίους.

Στα δημοτικά τραγούδια του N. Σερρών¹ σ' ένα ιστορικό τραγούδι απ' το Χιονοχώρι διαβάζουμε για έναν Εβραίο πραματευτή:

*'Ενα καράβι αρμένικο στης Πόλης το Μπογάζι
έχει Οβριόν πραματευτή. Τούρκον καραβοκύρη*

Σ' ένα άλλο τραγούδι απ' τις Σέρρες διαβάζουμε για μια όμορφη Εβραιοπούλα που λούζονταν στην αυλή και χτένιζε τα μαλλιά της κι ένας διαβάτης την ρωτά εάν θέλει να γίνει χριστιανή:

*'Ένα Σαββάτο βράδυ μια Κυριακή πρωί,
βγήκα να σεργιανίσω κάτω στην Οβριακή
βρύσκω μια Οβριοπούλα λούζονταν στην αυλή
μ'έν' ασημένιο τάσι έχυνε τα νερά
με διαμαντένιο χτένι ντένιζε τα μαλλιά.
Στέκω και συλλογούμαι πώς να την συντυχώ
της λέγω Οβριοπούλα να γίνεις Χριστιανή
να λούζεσαι Σαββάτο ν' αλλάζεις Κυριακή
και να μεταλαβαίνεις κάθε Χριστού Λαμπρή.
«Μάνα Ρωμιός με λέγει να γίνω Χριστιανή
να λούζομαι Σαββάτο ν' αλλάζω Κυριακή
και να μεταλαβαίνω κάθε Χριστού Λαμπρή»
«Κάλλιο χώ να σε κόψει του Τούρκου το σπαθί
παρά Ρωμιό να πάρεις να γίνεις Χριστιανή».*

Αυτό το τραγούδι το συναντούμε και στην *Καστοριά*².

Η υπόθεση είναι παρόμοια με μικρές διαφορές στους στίχους. Αντί Οβριακή εδώ γράφεται οιβραίκο τσαρσί, η δε Εβραιοπούλα αντί στην αυλή, λούζεται εδώ στην πόρτα.

Αναφορές για Εβραίους σε ελληνικά δημοτικά τραγούδια

Του κ. ΣΤΕΛΙΟΥ Ι. ΚΟΨΑΧΕΙΛΗ,
Ιδρυτή του Μουσικού Μουσείου Μακεδονίας

Το ίδιο τραγούδι συναντούμε και στην *Κερκυρα*³. Σ' αυτό αναφέρεται και το όνομα της Εβραιοπούλας: Ντίνα ή Ντόνα Καριανέλα. Στο τέλος η μητέρα τής απαντά:

*κάλιο σου θυγατέρα σε τούρκικο τζαμί
παρ' απ' Οβριοπούλα
Ντίνα, ή Ντόνα η Καριανέλα
παρ' απ' Οβριοπούλα να γίνεις Χριστιανή.*

Το τραγούδι αυτό είναι χορευτικό της αγάπης. Σε αρκετά επίσης Χαλκιδικιώτικα τραγούδια βρίσκουμε σχετικές αναφορές:

*Οιβριός παντρεύει τουν υγιό⁴
τουν δίνει ρουμιουπούλα
κι ακάλισι ιννιά χουριά
κι διπαπέντι κάστρα·
ακάλισι κι με τον νιο
να πάου να στιφανώσουν
φκιάνου στιφάνια 'πού φλουρί⁵
π' αγνό μαργαριτάρι
πάγου να στιφανώσουν⁶*

Σ' ένα άλλο χαλκιδικιώτικο τραγούδι αναφέρεται μια σκληρή Εβραία που δεν έχρινε σωστό να δικαστεί κάποιος απ' τους κατίδες αλλά απ' τον Θεό⁵ (τον Θεοκρίτη). Στο επόμενο τραγούδι απ' την Βάρδο Χαλκιδικής διαβάζουμε για έναν Χριστόδουλο που αγάπησε μια κόρη Εβραιοπούλα:

*Χριστόδουλος αγάπησε μια κόρη Εβραιοπούλα
τουν αγαπάει την παίρνει και τον παίρνει
Χριστόδουλε κι αν μ' αγαπάς κι αν θέλεις να με πάρεις
κάτσε κι αρμάθιασε φλουριά και κάντα πέντ' αράδες
και πάρ' τα έλα μια βραδιά, ένα Σαββάτο βράδυ
Χριστόδουλος βαριάκουσι κι πήγε Πέμπτη βράδυ
χίλιοι οβροί τον πιάσανε πάνε να τον κρεμάσουν.*

Αναφορές για Εβραίους σε ελληνικά δημοτικά τραγούδια

Παρακάτω αναφέρονται δύο τραγούδια από την Κέρκυρα³. Το πρώτο είναι χορευτικό, το χορεύουν τραγουδιστά οι παπάδες και οι γέροι σε ορισμένα χωριά της Β. Κέρκυρας, το απόγευμα της Κυριακής της Τυρινής.

Δόξα νά 'χει

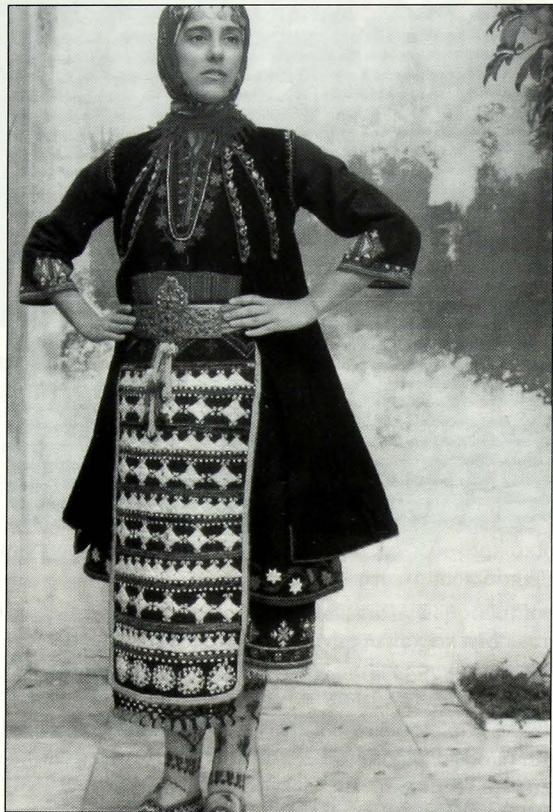
κι οι προφήτες τραγουδούσι
ψάλλονται κανοναρχούσι.
Ο Δαβίδ παίζει τη λύρα
Ησαΐας την κινύρα
τ' οργανο ο Ζαχαρίας
άρπα παίζει ο Ιερεμίας
και στο τέλος
κι όποιος κάνει ελεημοσύνη
βρίσκει εκ θεού ειρήνη
κι όποιος δεν κακολογήσει
το' ουρανούς θα κατουκήσει.
Το λοιπόν και σεις παιδιά μου
κάνετε το θέλημά μου.
'Ολοι μας ν' αγαπηθούμε
στον παράδεισο να μπούμε
και του χρόνου με υγείαν
και με πάσαν ευτυχίαν.

Το επόμενο τραγούδι μιλά για την Εβραιοπούλα Σάρη, που μένει στον εβραϊκό συνοικισμό.

Της χόρης του Βιβάντε

Ακούσατε τι εστάφη κάτου στην Οβριακή
στο σπίτι του Βιβάντε του καλού μαρκάντε
τρομερού πραματευτή.
Πάει το κορσίντο ένα βράδυ, βρίσκει τη Σάρη
μοναχή
και τήνε τσιμπάει και την γαργαλικάει και στο
στόμα
γλυκά τήνε φιλεί
Βγαίνει η μάνα της και κράζει βρε χασουλού
Οβριακή
εκείνη δεν απολογιέται κι οφθά κι ανάποδα κυλιέ-
ται
μ' αυτόν τον κατεργάτη - μάνα - μιαν
να τήνε, να τήνε στεφανωθεί
Παίρνει μια σκάλα κι ανεβαίνει και τσακίζει το
γνάλ
βλέπει τη Σάρη την καημένη, δειλιασμένη
στο κραβάτι σαν τραϊ.

'Άλλα τραγούδια που έχουν σχετικές αναφορές συναντούμε στην Ήπειρο, τη Χίο και τα Μέγαρα⁷. Αυτά

Παραδοσιακή φωτογραφία από την πλατεία Λαού Κατερίνης Φωτογραφία

φέρουν τον τίτλο: "Ενα Σαββάτο βράδυ" με θέμα παρόμοιο με το προαναφερόμενο δηλ. την Εβραιοπούλα που δεν γίνεται με κανένα τρόπο Χριστιανή. Σ' ένα τραγούδι από την Αστυπάλαια συναντούμε τον έρωτα ενός Χριστιανού και μιας Εβραιοπούλας⁸. Σχετική αναφορά βρίσκουμε και σ' ένα άλλο τραγούδι από τον Πεντάλοφο Κοξάνης, με τον τίτλο: «Τρεις χρόνους εβραικίδιμαν κι εχιονίζουμαν»⁹. Τα περισσότερα λοιπόν τραγούδια όπως διαπιστώνουμε είναι της αγάπης και του γάμου.

Βιβλιογραφία

1. Τα δημοτικά τραγούδια του Ν. Σερρών - Γ. Καφταντζή. Έκδοση Σερραϊκής Πολιτιστικής Εταιρίας - Σέρρες 1978 βλ. σελίδες 18 και 110.
2. Καστοριανά τραγούδια, Β.Ν. Δόικου - 1963 Καστοριά.
3. Κερκυραϊκά δημοτικά τραγούδια - Ν.Α. Πακτίτη. Έκδοση Ιστορικολογιαρχικής Εταιρίας Κέρκυρας - Αθήνα 1989.
4. Τραγούδια Χαλκιδικής - δημοσιεύτηκε απ' τον Δ. Κύρου στην εφημερίδα «Αντίλαλοι της Αρναίας» αρ. φύλλου 2, 1991.
5. Τραγούδια Χαλκιδικής - Βασ. Κυπαρίσση 1940.
6. Βαβδινά τραγούδια - Β. Παπαργυρίου, αρχείο Μουσικού Μουσείου Μακεδονίας.
7. Ελληνικά δημοτικά τραγούδια - έκδοση Ακαδημίας Αθηνών τόμος 3ος, σελ. 148, 150, 151.
8. Ελληνικά δημοτικά τραγούδια τ. 3ος, σελ. 147.
9. Ελληνικά δημοτικά τραγούδια, τ. 3ος, σελ. 152.

Ο ΑΝΤΙΣΙΩΝΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ;

Tou VICTOR MAGIAR

Eνα από τα σημαντικότερα επιχειρήματα που χρησιμοποιήθηκαν από μέρους των αντισημιτών από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι σήμερα ήταν ο αντισιωνισμός, δηλαδή η άρνηση του δικαιώματος ύπαρξης στο κράτος του Ισραήλ.

Παρ' όλο που δηλώνει πως ξεκινά από διαφορετικού τύπου θέσεις, ο αντισιωνισμός, όπως θα δούμε, περιέλαβε στα επιχειρήματά του όλα τα στερεότυπα του καθολικού και του δημοκρατικού αντισημιτισμού, μέχρι να φτάσει στο σημείο να εκτοξεύσει εναντίον του σιωνισμού την (περισσότερο ιδεολογική παρά πολιτική) κατηγορία πως είναι μια ρατσιστική ιδεολογία.

Οι ευθύνες του αντισιωνισμού στη διάδοση του αντισημιτισμού στα τελευταία χρόνια, προπαντός ανάμεσα στη γενιά που γεννήθηκε μετά τη λήξη του τελευταίου πολέμου, είναι μεγάλες. Χρειάζεται λοιπόν να εξετάσουμε το καθένα ξεχωριστά τα διάφορα σημεία που τον χαρακτηρίζουν, ώστε να εντοπίσουμε τα διάφορα συστατικά που ανήκουν στην αντισημιτική παράδοση που τον χαρακτηρίζουν και να αποκρούσουμε τις διάφορες αβάσιμες διατυπώσεις των αντισιωνιστών.

Αρχιζόντας θα πούμε πως ο σιωνισμός δεν αποτελεί ιδεολογία, δηλαδή σύνθετο σύστημα ιδεών που να ερμηνεύει ή να διαμορφώνει την πραγματικότητα από κάθε άποψη (οικονομική, ιστορική, ανθρωπολογική, καλλιτεχνική, φαινομενολογική, κ.λπ.). Αποτελεί αντίθετα ένα πολιτικό υποκείμενο το οποίο (όπως και το οικολογικό κίνημα) μπορεί να ερμηνευτεί και να βιωθεί ξεκινώντας από διαφορετικές ιδεολογικές οπτικές (όπως εκείνη του μαρξισμού, του φιλελευθερισμού, του σωβινισμού, της ηθικο - θρησκευτικής προσέγγισης κ.λπ.). Που σημαίνει πως δεν θα μπορέσουμε ποτέ να ερμηνεύσουμε με «σιωνιστικό» τρόπο την οικονομία, τη ζωγραφική ή την οικογένεια.

Ο σιωνισμός λοιπόν είναι μια πολιτική πρόταση που αποσκοπεί στην επιβίωση του εβραϊκού λαού, καθορίζοντας την ταυτότητά του και προστατεύοντάς τον από τον αντισημιτισμό, διά μέσου μιας εθνικής λύσης που θεωρεί τη μόνη που η

ιστορία μπορεί να εγκρίνει και που επιβλήθηκε ως υποχρεωτικό πέρασμα σε όλους τους λαούς.

Το σιωνιστικό κίνημα πράγματι ιδρύθηκε επίσημα από τον Θεόδωρο Χερτζλ το 1897, μετά το κύμα πογκρόμ που από το 1866 είχε διασχίσει τα δεσποτικά αλλά χριστιανικότατα βασίλεια της Ανατολικής Ευρώπης κι αφού η υπόθεση Ντρέυφους είχε συγκλονίσει τη λαϊκή και φιλελεύθερη Γαλλία. 'Όλα αυτά τα γεγονότα έκαναν πολλούς Εβραίους διανοούμενους (όπως τον Moses Hess, τον Perez Smoleskin, τον Judah Pinsker) να παγιώσουν την αντίληψη πως ο δρόμος προς τη χειραφέτηση των Εβραίων δεν θα μπορούσε ποτέ να ξεριζώσει τον αντισημιτισμό. Απεναντίας μάλιστα εκείνα ακριβώς τα χρόνια το αντιεβραϊκό φυλετικό μίσος εξαπλωνόταν και στην Ανατολική και τη Δυτική Ευρώπη.

Η λύση που πρότεινε ο σιωνισμός ήταν να δημιουργηθεί ένα εβραϊκό κράτος με επίκεντρο το όρος Σιών στην Ιερουσαλήμ.

Οι αντισιωνιστικές θεωρίες ισχυρίζονται πως, παρ' όλο που οι Εβραίοι έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ τους, δεν αποτελούν μια ενιαία εθνική οντότητα: ο εβραϊκός λαός, με άλλα λόγια, απλώς δεν υπάρχει. Ένα κλασικό επιχείρημα που χρησιμοποιείται ως προς αυτό είναι οι σωματικές διαφορές ανάμεσα στους Εβραίους της Πολωνίας κι εκείνους της Μέσης Ανατολής. Άλλα δεν θα ασχοληθούμε εξονυχιστικά με αυτό το επιχείρημα, διότι είναι εμφανής η ρατσι-

Ο Βίκτωρ Ματζάρ
είναι ιδρυτής μέλος της
«Ομάδας Μάρτιν
Μπούμπερ - Εβραίοι
για την ειρήνη» της
Ρώμης. Το άρθρο γρά-
ψηκε αποκλειστικά για
τα **Τετράδια**, απ' όπου
αναδημοσιεύεται (τεύ-
χος 23) κατά μετάφρα-
ση Δημ. Δεληδολάνη.

Ο ΑΝΤΙΣΙΩΝΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ;

στική φύση του. Αρκούν δύο απλές σκέψεις. Η πρώτη είναι πως η σωματική ομοιογένεια δεν αποτελεί ίδιον κανενός λαού στην Ευρώπη και στη Μεσόγειο. Συμβαίνει έτσι το παράδοξο στις αραβικές χώρες οι Εβραιοί να θεωρούνται φορείς ευρωπαϊκών σωματικών χαρακτηριστικών, ενώ στη Βόρεια Ευρώπη να θεωρούνται φορείς ανατολικών χαρακτηριστικών.

Η δεύτερη σκέψη είναι πως ένας λαός προσδιορίζεται χάρη σε μια σειρά κοινά χαρακτηριστικά, όπως η ιστορία, η γλώσσα, η γραφή, οι αξίες, οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα. Όλα τα στοιχεία που συγκροτούν μια κοινή κουλτούρα. Είναι ακριβώς εκείνα τα χαρακτηριστικά που επέτρεψαν στους Εβραιούς όλου του κόσμου να διατηρήσουν την ταυτότητά τους, παρ' όλη τη διασπορά.

Αν όμως οι Εβραιοί είναι λαός, ανταποντούν οι αντισιωνιστές, τότε στις χώρες όπου είναι εγκατεστημένοι αποτελούν ξένο σώμα: αυτή η συνθήκη, που τους καθιστά ξένους στην πατρίδα τους, τους επιβάλλει και μια αδύνατη διπλή πίστη προς τη χώρα όπου κατοικούν (και της οποίας έχουν την υπηκοότητα) και προς το Ισραήλ.

Αυτή είναι η άποψη όσων αρνούνται να αποδεχτούν τα δικαιώματα των μειονοτήτων, όπου κι αν βρίσκονται. Στην Ιταλία έχουμε αλβανικές, γερμανικές, ελληνικές και βαλδέζικες¹ μειονοτικές κοινότητες, παρούσες εδώ κι αιώνες: αυτές οι μειονοτικές κοινότητες, που συχνά χαρακτηρίζονται κι από διαφορετική θρησκευτική σε σχέση με τον πλειοψηφούντα καθολικισμό, θα έπρεπε να παραιηθούν από τα κύρια χαρακτηριστικά τους, από τις δικές τους διαφορές και ιδιομορφίες για να αφομοιωθούν μέσα στην πλειοψηφία.

Θέλοντας να βρει κάτιοια εξήγηση για την εμφανή ιδιομορφία που οι Εβραιοί διατήρησαν διά μέσου των αιώνων, οι αντισιωνιστής καταφέύγει σε μια παραμορφωτική ερμηνεία. Οι Εβραιοί, ισχυρίζεται, διατήρησαν την ενότητά τους χάρη στην απαίτησή τους να είναι διαφορετικοί και να ζουν χωριστά. Είναι δηλαδή ρασιστές, που αποκλείουν όλους τους άλλους για να υπερασπίσουν την ιδιομορφία τους. Με αυτόν τον τρόπο οι αντισιωνιστές αντιστέφουν το θεμελιώδες πρόβλημα που βρίσκεται στη βάση της άρνησής τους: το δικαίωμα στη διαφορά.

Στις δεκαετίες του '70 και του '80 ακούσαμε από πολλές πλευρές να επαναλαμ-

βάνεται πως ο σιωνισμός είναι ρατσιστική ιδεολογία διότι βασίζεται στη θεωρία του περιούσιου λαού, θεωρία διά μέσου της οποίας ένας «μη λαός», θέλει να επιβάλει την αδιαλλαξία του. Είναι εμφανές πως η ηθικό - θρησκευτική έννοια του περιούσιου λαού παραπομπής είναι με χονδροειδή τρόπο: περιούσιος λαός δεν υποδηλώνει καμία ανωτερότητα, κανένα προτέρημα, κανένα προνόμιο και καμία iεραρχία ανάμεσα στους λαούς της γης, παρά μόνο σημαίνει την επιλογή του από μέρους του Κυρίου για να διαφυλάξει ένα βιβλίο, τη Βίβλο.

Διαστρεβλώνεται έτσι μια θρησκευτική αντίληψη (που συμμερίζονται και τα χριστιανικά δόγματα) για να κατασυκοφαντηθεί ως ρατσιστική η απαίτηση των Εβραιών να έχουν κι αυτοί, όπως όλοι οι άλλοι λαοί, το δικό τους κράτος. Η τελική κατάληξη αυτής της στρεβλωτικής επιχείρησης είναι να αντιστραφεί η εικόνα που ιστορικά διαμορφώθηκε στη συλλογική συνείδηση του σύγχρονου κόσμου: του Εβραιού δηλαδή ως αιώνιου καταδικούμενου, που υφίσταται το ρατσισμό και το σωβινισμό των άλλων. «Ακριβώς εσείς που τόσο υποφέρατε, τώρα κάνετε τους άλλους να υποφέρουν. Ακριβώς εσείς που υποστήκατε διακρίσεις, τώρα τις επιβάλλετε στους άλλους», λέει ο αντισιωνιστής. Ο Εβραιος έτσι μετατρέπεται σε φορέα ρατσισμού.

Το επόμενο βήμα είναι να ταυτιστεί το Ισραήλ με το απαρτχάιντ της Νότιας Αφρικής. Ορισμένοι φάνουν στο σημείο να συγκρίνουν το σιωνισμό ακόμη και με το ναζισμό και να ισχυριστούν πως το κράτος του Ισραήλ είναι αντισημιτικό κράτος. Στις 10 Νοεμβρίου 1975 η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ χαρακτήρισε το σιωνισμό «μορφή» ρατσισμού και θεωρία φυλετικών διακρίσεων. Η απόφαση αυτή, με τον αριθμό 3379, ακυρώθηκε στις 16 Δεκεμβρίου 1991.

'Όλα αυτά τα επιχειρήματα όμως δεν ευσταθούν. Το σύστημα του απαρτχάιντ της Νότιας Αφρικής (δηλαδή ο διαχωρισμός του πληθυσμού σε διάφορες φυλετικές ομάδες - Afrikaaners, Blacks, Colored που δεν επιτρέπει στη συντριπτική πλειοψηφία να απολαύσει τα πολιτικά δικαιώματα), δεν ισχυσε ποτέ στο Ισραήλ. Σε αυτή τη χώρα όλοι οι Ισραηλίνοι πολίτες (Εβραιοί, Παλαιστίνιοι, Δρούσοι, Βεδουΐνοι, Σαμαρίτες) έχουν πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Δεν υπάρχει διαχωριστική νομοθεσία, παρ' όλο που αυτό το

γεγονός από μόνο του, όπως είναι δυστυχώς εμφανές, δεν εξασφαλίζει μια πραγματική κατάσταση ισότητας κι ειρηνικής συμβίωσης, προπαντός εξαιτίας του πολέμου που βρίσκει αντιμέτωπους τον εβραϊκό - ισραηλινό με τον αραβό - παλαιστινιακό λαό. Και φυσικά η κατάσταση είναι ακόμη χειρότερη στα κατεχόμενα.

Σιγουρά πιο αποτροπιαστική κι εκπληκτική είναι εκείνη η σύγκριση του Ισραήλ με τη ναζιστική Γερμανία. Εκπλήξτει αυτή η σύγκριση ανάμεσα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στο Ισραήλ (μερικά από τα οποία έγιναν αντικείμενο έντονων καταγγελιών εξαιτίας των σκληρών κι απάνθρωπων συνθηκών που επικρατούν σε βάρος των πολιτικών κρατουμένων) με τα στρατόπεδα εξολόθρευσης των ναζιστών, που επινοήθηκαν και κατασκεύαστηκαν με αποκλειστικό στόχο τη μαζική εξολόθρευση. 'Οπου, δηλαδή, εκατομμύρια άνθρωποι μπήκαν για να μη βγουν ποτέ.

Σαν να μην έφτανε, όμως, ίδού και η κατηγορία της γενοκτονίας. Είναι μια περιεργή κατηγορία εάν λάβει κανείς υπόψη του πως από τους εκατό χιλιάδες Παλαιστινίους που υπολογίζεται πως έχασαν τη ζωή τους στη σαραντάχρονη σύρραξη με το Ισραήλ, οι ενενήντα χιλιάδες σκοτώθηκαν από τα βόλια των Αράβων «αδελφών» τους. Άλλα είναι και μια άτοπη κατηγορία διότι συγχέει την τραγική μοίρα δύσων βρήκαν το θάνατο αποκλειστικά και μόνο επειδή είχαν την αυχία να ανήκουν από τη γέννησή τους σε «κατώτερη φυλή», με την επίσης τραγική μοίρα εκείνων (Ισραηλινών, Παλαιστινίων, Αιγυπτίων και άλλων) που βρήκαν το θάνατο στο πεδίο των μαχών.

Με αυτό τον τρόπο γίνονται εμφανείς οι σκοπιμότητες είτε της ρεβιζιονιστικής αντιδραστικής ιστοριογραφίας, που επιδιώκει να σχετικοποιήσει και να μειώσει τη σημασία του ναζιστικού φαινομένου συγκρίνοντάς το με φαινόμενα εντελώς διαφορετικά, είτε του κλασικού αντισημιτισμού να αντιστρέψει την εικόνα του Εβραιου θύματος για να τη μετατρέψει στο ακριβώς αντίθετο: στον Εβραίο θύτη.

Η αποκορύφωση όμως των θέσεων του ευρωπαϊκού αντισημιτισμού είναι η κατηγορία που εκτοξεύεται εναντίον του Ισραήλ πως το ίδιο αποτελεί αντισημιτικό κράτος. Πρόκειται φυσικά για ηθελημένη σύγχυση, όπου μια γλωσσολογική κατηγορία (εκείνη των σημιτικών γλωσσών, που περιλαμβάνει στον κορμό της διάφορες αρχαίες λαλιές) χρησιμοποιείται για

να δημιουργηθεί μια φυλετική κατηγορία. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, Εβραίοι και Αραβες, αφού μιλούν γλώσσες που προέρχονται από τον ίδιο αρχαιο κορμό, ανήκουν στην ίδια ράτσα: με αυτόν τον τρόπο ο αντισιωνισμός ιδιοποιείται την έννοια της σημιτικής φυλής και φθάνει σε αυθαίρετα συμπεράσματα, χρησιμοποιώντας με τρόπο στρεβλωτικό τον όρο αντισημιτισμός, που ιστορικά καθορίζει το μίσος ενάντια στους Εβραιους, τους κατ' εξοχήν «Σημίτες».

Δεν είναι πολύ διαφορετικά τα επιχειρήματα του αντισημιτισμού τριτοκοσμικού τύπου. Σύμφωνα με αυτή την πιο πρόσφατη εκδοχή, ο σιωνισμός και το επακόλουθο Παλαιστινιακό Ζήτημα αποτελούν ένα συγκεκριμένο αποικιοκρατικό πρόβλημα, διότι οι Εβραίοι συνέδεσαν τις τύχες του εθνικού τους οράματος με τα σχέδια του ιμπεριαλισμού των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Ο σιωνισμός δηλαδή δεν ακολουθούσε μια δική του πορεία, παρά αποτελούσε επινόηση (ή καθοδηγήθηκε ή χρησιμοποιήθηκε) από τη Δύση για τους αποικιοκρατικούς σκοπούς της.

Αυτή η διατύπωση όμως συγκρούεται με τα ιστορικά γεγονότα, που δείχνουν ότι ο σιωνιστικό κίνημα στην πραγματικότητα έδωσε σκληρή μάχη εναντίον της αποικιοκρατίας στη Μέση Ανατολή. Έτσι εξηγείται γιατί οι δυτικές δυνάμεις ήταν οι πιο διστακτικές στην αναγνώριση της σιωνιστικής υπόθεσης, ενώ ήταν οι σοσιαλιστικές χώρες που βοήθησαν αδελφικά στη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ.

Σύμφωνα με την τριτοκοσμική αντίπτψη, το Ισραήλ αποτελεί επινόηση χωρίς άλλη βάση, παρά μόνο εκείνη της υπεράσπισης των συμφερόντων του διεθνούς κεφαλαίου. Το κράτος αυτό πρέπει λοιπόν να λειτουργήσει ως οχυρό της Δύσης και χωροφύλακας του αραβικού πετρελαίου. Απουσιάζει εντελώς από αυτή την ανάλυση οποιοσδήποτε στοχασμός γύρω από τη μικρή αλλά δηλωτική εβραϊκή κοινότητα στην Παλαιστίνη, ή γύρω από τις αραβικές εθνικιστικές δυναμικές, ή γύρω από την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που είχε εξασφαλίσει για αιώνες τη διαβίωση διαφορετικών λαών κι εθνών στο ίδιο έδαφος. Στη Μέση Ανατολή άρα δεν διεξάγεται μια εθνική σύρραξη ανάμεσα σε διαφορετικούς λαούς, που αναζητούν νέες ισορροπίες ανάμεσά τους μετά την κατάρρευση των αυτοκρατοριών, παρά μόνο μια ιδεολογική σύγκρουση που βλέπει αθώους λαούς από τη μία και

Ο ΑΝΤΙΣΙΩΝΙΣΜΟΣ

ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ;

Ο ΑΝΤΙΣΙΩΝΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ;

μια ομάδα εισβολέων που δημιούργησαν μια αποικιοκρατική ρατσιστική οντότητα από την άλλη πλευρά.

Η εναλλακτική λύση όμως που είχαν οι Εβραιοί από τη διαφύλαξη της ιδιομορφίας τους ήταν η αφομοίωση. Μια λύση που συχνά πρότεινε και η ευρωπαϊκή αριστερά. Μεγάλοι υποστηρικτές αυτής της ιδέας ήταν ο Λένιν και ο Στάλιν, που δεν ήθελαν να αναγνωρίσουν την ύπαρξη εβραϊκού έθνους. Όχι εξαιτίας κάποιας έχθρας προς τους Εβραιους, όσο χάρη σε μια τότε πολύ διαδεδομένη δυσπιστία προς ο, πιδήποτε θύμιζε εθνικισμό. Παραδόξως όμως ήταν ακριβώς η ΕΣΣΔ που αναγνώρισε πρώτη στους Σοβιετικούς Εβραιούς το «στάτους» του ζεχωριστού έθνους, ακριβώς όπως ήταν οι Αρμένιοι, οι Ουζμπέκοι κ.ά. Αυτό βοήθησε την ευρωπαϊκή αριστερά στο να καθορίσει το διεθνισμό της υποστηρίζοντας τις εθνικές υποθέσεις και τους αγώνες για αυτοδιάθεση και απελευθέρωση των λαών του Τριτου Κόσμου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εάν ο κάθε λαός έχει δικαιώματα στην αυτοδιάθεση, τότε γιατί και οι Εβραιοί να μην έχουν αυτό το δικαιώμα; Μετά τη λίξη του πολέμου λοιπόν, χωρίς να αγγοήσουμε τη συγκινησιακή ώθηση που προκάλεσαν οι αποκαλύψεις γύρω από τη ναζιστική θηριωδία, η ευρωπαϊκή αριστερά συνεισέφερε συγκεκριμένα στη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ. Επικράτησε τότε ένα συναίσθημα συμπάθειας και ταύτισης, που αργότερα εξανεμίστηκε χάρη σε μίζερους πολιτικούς υπολογισμούς. Ένα κακώς εννοούμενο πνεύμα αλληλεγγύης προς τον παλαιστινιακό λαό και τις νόμιμες διεκδικήσεις του από τη μια κι αφετέρου η σκέψη πως συνέφερε περισσότερο η χωρίς όρους υποστήριξη των αραβικών εθνικισμών, εξώθησαν την ευρωπαϊκή αριστερά να εγκαταλείψει για μια εικοσαετία εκείνη την αμερόληπτη και δίκαιη στάση που μόνον τώρα φαίνεται να ανακαλύπτει εκ νέου.

Καταλήγοντας, εντοπίσαμε στην ιδεολογική πολεμική εναντίον του σιωνισμού τις παλιές ιδέες και τα παλιά συνθήματα του αντισημιτισμού: ο σιωνισμός ως κοσμοπολίτικη συνωμοσία των πλουσίων κι ισχυρών Εβραιών όλου του κόσμου, που αρνούνται την ισότητα, δηλαδή την αφομοίωση, που ζούν χωριστά, που θεωρούν τους εαυτούς του περιούσιο λαό, που συμμαχούν με τους ισχυρούς για να καταπέσουν άλλους λαούς, που υποκρι-

νονται το ρόλο των κατατρεγμένων ενώ είναι εκείνοι που κατατέρχουν, μέχρι του σημείου να διαπράξουν γενοκτονία σε βάρος ενός λαού που ανήκει στην «ιδια τη δική τους φυλή».

Εκείνο που έχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι πως η αντισιωνιστική πολεμική, κόρη του εικοστού αιώνα, έχει απόλυτη ανάγκη να καταφύγει στα παλιά ιδεολογικά στερεότυπα, στις αρχαίες προκαταλήψεις, ακόμη και να αρνηθεί τα ίδια τα ιστορικά γεγονότα. Τυπική, επι παραδειγματι, είναι η άρνηση της παρουσίας Εβραιών στην Παλαιστίνη πριν από τον εποικισμό. Στη Χεβρώνα οι Εβραιοί έζησαν χωρίς διακοπή από την εποχή του Αβραάμ μέχρι το 1929, όταν εξολοθρεύτηκαν από αραβικό πογκρόμ. Πογκρόμ που η ίδια αυτή πολεμική αρνείται να αναγνωρίσει, αποδίδοντας κάθε ευθύνη στο σιωνιστικό κίνημα.

Τέλος, οφείλω να συμπεριλάβω σε αυτό το κείμενο δύο άλλες μορφές αντισιωνισμού, που όμως δεν μπορούν κατά κανέναν τρόπο να θεωρηθούν ως έκφραση συγκαλυμμένου αντισημιτισμού.

Η μια αφορά τη θέση που εξέφρασε ένα μέρος της εβραϊκής θρησκευτικής ορθοδοξίας και που αναγνωρίζει μόνο στο Θεό κι όχι στους ανθρώπους το δικαίωμα να αναγεννήσουν το Ισραήλ ως κυριαρχού κράτος. Πρόκειται για μια θεωρία που έχει θεολογικό χαρακτήρα, ξένη προς οποιοδήποτε πολιτικό ή ιστορικό πλαίσιο, και που ακόμη διχάζει τον εβραϊκό θρησκευτικό κόσμο.

Η άλλη αφορά τον αντισιωνισμό που εξέφρασε ένα μέρος του αναρχικού κινήματος και που δεν αμφισβητεί το εθνικό δικαίωμα των Εβραιών, παρά τη συγκρότηση του Ισραήλ με τη μορφή του κράτους. Πρόκειται για μια θέση χαρακτηριστική του σύγχρονου αναρχισμού στη Βόρεια Ευρώπη, όπου, παρ' όλο που το κράτος του Ισραήλ δεν θεωρείται διαφορετικό από οποιοδήποτε άλλο κράτος, επικρατεί πάντα ένα στοιχείο συμπάθειας προς αυτό, αφού εν τέλει είναι η μοναδική δημοκρατική οντότητα στη Μέση Ανατολή.

1. Οι Βαλδέζοι είναι η μοναδική προτεσταντική κοινότητα που κατάφερε να επιβιώσει στην Ιταλία της αντι - μεταρρύθμισης. Είναι εγκατεστημένοι ως επί το πλείστον στην κοιλάδα της Αόστας, στα ιταλο - γαλλικά σύνορα (Σ.τ.Μ.).

Τέκτονες και Αρχιτέκτονες Εβραίοι

Του κ. ΑΡΓΥΡΗ ΠΕΤΡΟΝΩΤΗ

Οι Εβραίοι δεν καταριθμούνται μεταξύ των ιστορικών οικοδόμων λαών. Στην περίοδο πριν την αιχμαλωσία στη Βαβυλώνα (6ος π.Χ. αι.) η αρχιτεκτονική τους επηρεάζόταν από τους ανατολικούς πολιτισμούς, ενώ μετά όλο και περισσότερο από τη Δύση (σχεδόν μέχρι και εξελληνισμού). Οι πηγές, από την αρχαϊκή βιβλική εποχή, όχι μόνο δεν μιλάνε για αρχιτέκτονες και οικοδόμους Εβραίους, αλλά και δεικνύουν - τότε στα αρχαιότερα χρόνια - την έλλειψη και των πιο απαραίτητων τεχνιτών, όπως ήταν οι σιδηρουργοί. Έτσι και η ανίχνευση μερικών ονομάτων είναι εξαιρετικά δύσκολη (Βεσελεήλ και Ελιάβ, οι αρχιτέκτονες της «Σκηνής του Μαρτυρίου», ενώ - χαρακτηριστικά - ο Χιράμ Εβί, ο «αρχιτέκτων» του πρώτου ναού του Σολομώντος ήταν από την Φοινίκη). Δυσκολία που συνεχίζεται στην εξελληνισμένη Παλαιστίνη, σε εποχή που θα πρέπει να υπάρχουν Εβραίοι τέκτονες και αρχιτέκτονες, αλλά δεν ανιχνεύονται εξαιτίας των ελληνικών ονομάτων τους. Η Γαλιλαία διακρίνοταν ως περιοχή τεχνιτών: π.χ. Ο Ιησούς Χριστός ήταν τέκτων, γιος τέκτονα, του Ιωσήφ. Από την ίδια περιοχή και μετά τη Διασπορά διασώθηκαν δείγματα συναγωγών και επώνυμων δημιουργών.

Στη μακρά περίοδο της Διασποράς (2ος μ.Χ. και έως τον 19ο αιώνα) η αρχιτεκτονική των Εβραίων ακολουθεί το εκάστοτε μορφολογικό ντύσιμο του περιγύρου της κτισμένου χώρου. Θα μπορούσε κανείς να εξαρέσει την Ισπανία με τις διαφοροποιημένες μορφές εβραικής δημιουργίας και με την ύπαρξη Εβραίων αρχιτεκτόνων, παράδειγμα ο Juce Gali, Σαραγόσα, 1504.

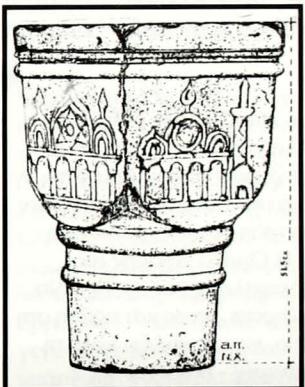
Στον ελλαδικό χώρο ψήγματα οι σχετικές αναφορές: η λαϊκή παράδοση γνωρίζει Εβραίους οικοδόμους κάστρων στη Θεσσαλονίκη φαίνεται να δημιουργήθηκε από τους Σεφαρδείμ τον 16ο αι. οικοδομική παράδοση: αναφέρονται (Νεχαμά) πρωτομάστοροι που μετέφεραν από την Ισπανία στη Μακεδονία τύπο ομαδικής κατοικίας γύρω από αυλή (patio). Θέμα υπό διερεύνηση. Πάντως στη Θεσσαλονίκη το 1735 μαρτυρείται ότι οι Εβραίοι εργάζονταν ως κτίστες. Ήδη από τον 16ο αως

τον 18ο αι. η παράδοση εμπλουτίζεται από τους νεοφερμένους κρυπτοεβραίους μαρμαροτεχνίτες Μαρράνους που καταφένυσαν εδώ από την Πορτογαλία: σ' αυτούς αποδίδονται με βεβαιότητα περικοσμες επιτάφιες εβραϊκές πλάκες και ίσως Μαρράνος - με κάθε επιφύλαξη - είναι ο δημιουργός ενός ασυνήθιστου (κυριολεκτικά unicum), ρωμανίζοντος και ανατολίζοντος κιονοκράνου με ανάγλυφη παράσταση Τζαμιού και Συναγωγής, φυλαγμένου στην αυλή της «Ροτόντας» στη Θεσσαλονίκη (βλ. εικόνα). Θέμα ερευνητέο. Έξω από τη Θεσσαλονίκη κατά τη β' δεκαετία του 19ου αι. τεκμηριώνεται στην υπηρεσία του Αλή Πασά σύμπραξη Εβραίων τεκτόνων (επιπλοπιών) σε νεόδμητο σαράι του και η παρουσία ως αρχιμηχανικού του (1816 - 1819) ενός εκμουσουλμανισμένου Γαλλο-Εβραίου (Ibrahim Manzour).

Μόλις προς τα μέσα του 19ου και στον 20ό αιώνα σημειώνεται η μεγάλη αλλαγή: Οι Εβραίοι αρχιτέκτονες συμμετέχουν έκτοτε στην παγκόσμια αρχιτεκτονική παραγωγή και έκφραση, συχνά με πρωτοπόρους δημιουργούς (Mocatta, Mendelsohn, Neutra, Zevi). Το φαινόμενο βρίσκεται σύντομα την ελληνική αντιστοιχία του, ιδίως στη Θεσσαλονίκη αλλά και στον άλλο ελληνικό χώρο, όπου οι οικοδόμοι ήσαν κατ' εξοχήν Έλληνες. Άλλα οι Εβραίοι κτίστες, όπως συνήθως και οι αλλοεθνείς ομότεχνοι τους, δεν ήσαν κοινωνικά καταξιωμένοι στη Θεσσαλονίκη τραγουδιόταν: «Yo so hija de gente grande. Tu hijo de un zapigí» (: Αλβέρτος Ναρ) = «Έγώ είμαι από μεγάλο σόι [ενώ] εσύ από έναν οικοδόμο». Εξάλλου ούτε και ως ικανοί κτίστες εκρίνονταν οι Εβραίοι ανάμεσα στους ομοεθνείς τους, οι οποίοι (Μωύς Αλλατίνι, Θεσσαλονίκη) τους προτρέπεναν να μιμηθούν των Ελλήνων μαστόρων την αλληλεγγύη και αξιοσύνη. Θέλοντας η Alliance Israélite Universelle να προαγάγει την εκπαίδευση γενικά, και την επαγγελματική κατάρτιση των Εβραίων ιδρυσε βαθμαία από τα 1880 και τεχνικές σχολές στη Θεσσαλονίκη εκπαιδεύοντας τεχνίτες, αλλά όχι οικοδόμους (εκτός '12 έως το 1935).

Στον 20ό αιώνα, ιδίως μετά το 1912, αποκαλύπτεται από αρχεία και απογραφές στη Θεσσαλονίκη η εξαιρετικά μεγάλη και συνδικαλιστικά οργανωμένη (ακόμα και σε δικό τους σωματείο) παρουσία Εβραίων μαστόρων και μαρμαράδων. Παράλληλα από το τέλος του 19ου αι. σπουδαγμένοι (αρχικά στο εξωτερικό), εμφανίζονται και εν γένει δημιουργούν στην πολυεθνική Θεσσαλονίκη μηχανικοί, εργολάρπτες και αρχιτέκτονες Εβραίοι, όπως ο Αλλατίνι, ο Μοδιάνο (ο πρώτος κατασκευαστής κτιρίου μπετόν στον ελλαδικό χώρο: το Τελωνείο Θεσσαλονίκης, 1910 - 1911), ο Μπαρούχ, ο Μωσής (αυτός γιος τέκτονα), ο Αμάρ (επώνυμο που αποκαλύπτει καταγωγή από παλαιό πρωτομάστορα), κ.ά.

[Ο Δρ. Αργύρης Πετρονώτης, είναι τ.α. καθηγητής Ιστορίας Αρχιτεκτονικής του Α.Π.Θ.]

Ο διωγμός των Εβραίων της Ελλάδος

ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ

Στο βιβλίο **Η Ελλάδα κάτω από τον αγκυροφέρειο** (Έκδοση: Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1991) ο **Μάρτιν Ζέκεντορφ** (Martin Seckendorf) παρουσιάζει, για πρώτη φορά, ένα μεγάλο αριθμό ντοκούμεντων από διασωθέντα έγγραφα των γερμανικών αρχών, των στρατιωτικών υπηρεσιών καθώς και ιδιωτικών εταιριών για την κατοχική πολιτική της ναζιστικής Γερμανίας στην Ελλάδα. Τα περισσότερα από τα ντοκούμεντα αυτά

είναι από τα αρχεία της Ανατολικής Γερμανίας.

Από το βιβλίο αυτό των ντοκούμεντων μεταφέρουμε τις σελίδες που αναφέρονται στους Εβραίους της Ελλάδος. (Οι αριθμοί σε παρένθεση αντιστοιχούν στις σελίδες του βιβλίου). Τα στοιχεία αυτά, που προέρχονται από ναζιστικές πηγές, αποτελούν μια επιπλέον απάντηση στους ελάχιστους εκείνους ανήθικους ανισόρητους που αμφισβήτησαν το Ολοκαύτωμα.

«Τελική λύση του ζητήματος των Εβραίων» στην Ελλάδα

Από τις 6 Απρίλη 1941 οι Εβραίοι της Ελλάδας, όπως και όλων των άλλων χωρών που καταλήφθηκαν από γερμανικά στρατεύματα, πλήχθηκαν κατά ιδιαίτερο τρόπο από τη φασιστική τρομοκρατία. Η Ομάδα Δράσης της Αστυνομίας Ασφαλείας και της Εε - Ντε στην Ελλάδα έπρεπε, όπως και εκείνη στη Γιουγκοσλαβία, να καταδιώξει κατά τη συμφωνία Χάιντριχ - Βάγκνερ της 2 Απρίλη 1941, δίπλα στους «κομμουνιστές» και άλλους «εχθρούς του Ράιχ» και τους «Εβραίους». Επίσης από τις 6 Απρίλη 1941 ειδικό απόσπασμα του Διευθυντή του Ράιχ Ρόζενμπεργκ, με υποστήριξη της Βέρμαχτ συγκέντρωσε, χρησιμοποιώντας συχνά ωμή βία, σημαντικά στοιχεία και ντοκούμεντα για τη ζωή των Εβραίων στην Ελλάδα (ντοκ. 32) και λεπλάτησε βιβλιοθήκες με συνολικά 100.000 τόμους. Όπως στη Γιουγκοσλαβία έτσι και στην Ελλάδα ο βαθμός διάξεων στις ζώνες κατοχής ήταν διαφορετικός. Παρ' ότι οι Γερμανοί κατατηρέας πιέζαν για μια γρήγορη πανελλήνια «τελική λύση» (ντοκ. 72). Στη γερμανική ζώνη Θεσσαλονίκης - Αιγαίου, στην οποία ζούσαν σχεδόν τα δύο τρίτα των Εβραίων κατοίκων της Ελλάδας, καθιερώθηκε γ' αυτούς, τον Ιούλιο 1942, από τη στρατιωτική διοίκηση η καταναγκαστική εργασία που είχε τα

χαρακτηριστικά «εξόντωσης μέσω της δουλειάς» (ντοκ. 50, 56). Στις αρχές του 1943 η «τελική λύση» μπήκε στη γερμανική και τη βουλγαρική ζώνη κατοχής στο τελευταίο της στάδιο. Οι Εβραίοι κάτοικοι των δύο ζωνών «γκετοποιήθηκαν», τους αφαιρέθηκε η περιουσία και από το Μάρτη 1943 μεταφέρθηκαν στο εξωτερικό, κυρίως στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του 'Αουσβίτς και της Τρεμπλίνκα, όπου σχεδόν όλοι εξοντώθηκαν αμέσως (ντοκ. 67, 75). Από τις 8 Σεπτέμβρη 1943 οι κατακτητές πέρασαν στην επέκταση της «τελικής λύσης» και στους 13.000 περίπου Εβραίους κατοίκους της πρώην ιταλικής ζώνης κατοχής. Στις 3 Οκτώβρη 1943 ο διοικητής των Εε - Εε και της Αστυνομίας διέταξε την καταγραφή όλων των εκεί Εβραίων. Από τις 18 Δεκέμβρη 1943 άρχισαν οι συλλήψεις. Στις 21 Ιούνη 1944 οι μεταφορές τους, κυρίως στο 'Αουσβίτς, είχαν τελεώσει (ντοκ. 106). Η τελευταία μεταφορά έγινε τον Ιούλη - Αύγουστο 1944, κατά την οποία περίπου 2.500 Εβραίοι από τη Ρόδο οδηγήθηκαν στο 3.000 χιλιόμετρα μακρινό 'Αουσβίτς για θανάτωση με αέρια. Στην πορεία της «τελικής λύσης» εξοντώθηκαν γύρω στους 60.000 Εβραίους, που αποτελούσαν περίπου το 80% του εβραϊκού πληθυσμού της Ελλάδας. (σελ. 40 - 41).

... ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΔΙΑΠΙΣΤΩΘΕΙ ότι η επιυχία της δράσης του ειδικού αποσπάσματος έγινε δυνατή μόνο χάρη στην απλόχερη και με κατανόηση υποστήριξη των υπηρεσιών του στρατού...

Η εντολή ήταν να τεκμηριωθεί η αντιγερμανική δραστηριότητα στην Ελλάδα του εβραϊσμού, της μασονίας και άλλων κοσμοθεωρητικών και πολιτικών εχθρών του Ράιχ στην Ελλάδα, να εξασφαλιστεί το σχετικό υλικό κι έτσι να τους αφαιρεθούν οι πνευματικές βάσεις και τα υλικά της δράσης τους...

1. Μασονία... Σχετικά με τη μασονία, στο ειδικό απόσπασμα Ρόζενμπεργκ τέθηκαν τα ακόλουθα καθήκοντα στην Ελλάδα: α) Κατάσχεση και μεταφορά των μασονικών υιβλίων...

2) Εβραϊσμός. Με τις ιδιαίτερες συνθήκες στην Ελλάδα δεν επαρκούσε να γίνουν έρευνες σε εβραϊκούς συλλόγους και οργανώσεις και να κατασχεθεί το υπάρχον υλικό. Μια κι ένα μεγάλο μέρος των φακέλων είχε μεταφερθεί, έγιναν έρευνες σπιτιών επιφανών Εβραίων. Στη

* * *

ΟΠΩΣ ΑΝΕΦΕΡΕ ο Πληρεξούσιος του Ράιχ στις 22 και 30 Απρίλη αυτού του χρόνου, ο Ιταλοί στρατιωτικοί στην Ελλάδα έχουν οδηγίες για τη μεταχείριση του ζητήματος των Εβραίων, αλλά λέγεται ότι για τις λεπτομέρειες υπάρχουν ακόμα διαφωνίες. Γι' αυτό οι Ιταλοί στρατιωτικοί περιορίζονται κατ' αρχήν να καταγράφουν τους εγκατεστημένους στην Αθήνα Εβραίους, γιατί λείπουν αξιόπιστοι φάκελοι για τον συνολικό αριθμό των εβραϊκού πληθυσμού που υπολογίζεται σε 15.000 άτομα περίπου.

Κατά την άποψη του Πληρεξούσιου του Ράιχ στην Αθήνα και μετά την καταγραφή των Εβραίων της Αθήνας, δεν θα έπρεπε να υπολογίζεται προς το παρόν η πραγματοποίηση μιας ενέργειας, μια και δεν διατίθεται τώρα ο απαιτούμενος χώρος σε πλοία και βαγόνια για τη μεταφορά τους στο ξωτερικό.

Μια και η εκκαθάριση του ζητήματος των

Θεσσαλονίκη πραγματοποιήθηκαν σε συνεργασία με τη μυστική στρατονομία πάνω από 50 έρευνες σπιτιών και ανακρίσεις.

Μια και ήταν γνωστό ότι φάκελοι με μυστικό υλικό φυλάσσονται σε τραπεζικά θησαυροφυλάκια, εξετάστηκαν προγραμματισμένα με την έγκριση γερμανού τραπεζικού επιτρόπου τα εβραϊκά θησαυροφυλάκια στις ελληνικές τράπεζες. Συνολικά ερευνήθηκαν κατ' αυτή την ενέργεια 2.300 χαλύβδινες θυρίδες. Για τη συμπλήρωση των εργασιών ερευνήθηκαν οι μεγάλες εβραϊκές εφημερίδες «Le Progrès» και «L' Independant» και η εβραϊκή φωνή εφημερίδα «Messager d' Athènes» της Αθήνας, δύο εβραϊκά βιβλιοπωλεία, ένα εβραϊκό νοσοκομείο και παρόμοια εβραϊκά ιδρύματα...

Τελικά μπορεί να αναφερθεί στον Ράιχσλάιτερ και στο Α.Β., ότι το έκτακτο απόσπασμα στην Ελλάδα εκπλήρωσε σε όλα τα ουσιαστικά σημεία την εντολή που πήρε.

ΚΚΑ Πότσνταμ, αρ. φίλμ 10.976 (σελ. 112 - 113).

* * *

Εβραίων στη Θεσσαλονίκη θα έχει τερματιστεί ως τις 15.6, φαίνεται για γενικούς πολιτικούς λόγους όπως και για λόγους αντικατασκοπείας ανεπιθύμητο, να μη δώσει κατ' αρχήν λύση στο πρόβλημα των Εβραίων στο έδαφος που κατέχεται από τον ιταλικό στρατό λόγω μεταφοράς ή δυσκολιών στην εξεύρεση όλων των Εβραίων. Γι' αυτό έδω θα χαιρετίζαμε το γεγονός οι Εβραίοι, για όσο διάστημα δεν υπάρχει η δυνατότητα της μεταφοράς τους έξω, να συγκεντρωθούν στην Ελλάδα σε στρατόπεδα και να χρησιμοποιηθούν οι ικανές για δουλειά δυνάμεις σαν λόχοι σκαπανέων σε οχυρωματικά έργα ή για τις επισκευές σιδηροδρομικών γραμμών...

Ο Πληρεξούσιος του Ράιχ θεωρεί ένα τέτοιο σχέδιο σαν αρμέσως πραγματοποίησμο και σαν επιθυμητό...

ΚΚΑ Πότσνταμ, αρ. φίλμ 15.130 (σελ. 177 - 178).

* * *

...ΑΝ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ενδοιασμοί, παρακαλώ να πληροφορήσετε την ΥΕΕ (σ.σ.: Υπηρεσία Εξωτερικού Εμπορίου του Ράιχ), ότι η αριοποίηση όλων των εδώ καταστημάτων και εταιριών των Εβραίων προχωρεί. Εφ' όσον πρόκειται για ελληνικές επιχειρήσεις, η αριοποίηση γίνεται με επιτάχυνση. Αρχίζει η αριοποίηση των εβραϊκών καταστημάτων, που οι ιδιοκτήτες τους χαίρουν της προστασίας συμμάχων ή

ουδέτερων εθνών. Μεγάλο μέρος αυτών των καταστημάτων βρίσκεται τώρα υπό διάλυση. Παραγγελίες δεν μπορούν πια να δοθούν από κανένα από τα εδώ εβραϊκά καταστήματα και επιχειρήσεις.

Η ολοκληρωτική αριοποίηση επεκτείνεται στον τομέα δικαιοδοσίας του Στρατιωτικού Διοικητή Θεσσαλονίκης - Αιγαίου...

ΚΚΑ Πότσνταμ, αρ. φίλμ 42.905 (σελ. 183).

Η δράση του ειδικού αποσπάσματος «P. Ρόζεμπεργκ»

(Από την Τελική Έκθεση του ανθυπολοχαγού Χέρμαν φον Ινγκραμ, διοικητή του ειδικού αποσπάσματος «Ράιχσλάιτερ Ρόζενμπεργκ»¹, 15 Νοέμβρη 1942, για τη δράση του στην Ελλάδα².)

Οι διώξεις των Εβραίων στην ιταλική ζώνη κατοχής

(Από το έγγραφο του Έμπερχαρν φον Τάντεν, προϊσταμένου του τμήματος Εσωτερικού 2Α του υπουργείου Εξωτερικών³, προς τη γερμανική Πρεσβεία της Ρώμης⁴, 4 Ιούνη 1943).

«Αριοποίηση» των εβραϊκών περιουσιών

(Από έγγραφο του Χέρμαν φον Νέρινγκ⁵, Γερμανού γενικού πρόξενου στη Θεσσαλονίκη, 30 Ιούνη 1943 προς το υπουργείο Εξωτερικών⁶.)

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΠΡΟΙΕΡ:

Για την Κρήτη ισχύει ντουφέκι- σμα ή κρέμασμα - Οι Εβραίοι της Κρήτης

(Από τη διαταγή του στρατηγού των αλεξιπτωτιστών Μπρούνο Μπρόιερ, διοικητή του οχυρού Κρήτης, 21 Αυγούστου 1943).

...ΤΑ ΜΕΛΗ ΣΥΜΜΟΡΙΩΝ που συλλαμβάνονται θα στέλνονται μετά την ανάκριση από τη Μυστική Στρατονομία στα στρατόπεδα αναγκαστικής εργασίας με την ιδιαίτερη ένδειξη ότι πρόκειται για επικινδυνούς συμμορίτες. Για την παραπέρα μεταφορά τους αποφασίζει ο διοικητής του οχυρού. Από τη διαταγή ότι πρόσωπα που προσπαθούν να δραπετεύσουν, που προβάλλουν αντίσταση ή που συλλαμβάνονται με το

όπλο στο χέρι θα ντουφεκίζονται αμέσως, δεν αλλάζει τίποτα.

3. Για την Κρήτη ισχύει μόνο ο ντουφεκισμός. Το κρέμασμα περιλαμβάνεται στον όρο «μέτρα εξιλέωσης»...

ΚΚΑ Πότσνταμ, αρ. φίλμ 53.308· υλικά από τη Δικη της Νυρεμβέργης, ντοκ. NOKW - 216. (σελ. 191).

* * *

(Από το έγγραφο του Κουρτ - Φριτς φον Γκρέβενιτς προς το υπουργείο Εξωτερικών, 28 Ιούνη 1944).

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ αναφορά του διοικητή της Ασφάλειας⁷ πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της μεταφοράς όλων των Ελλήνων Εβραίων από την Ελλάδα στις 21 αυτού του μήνα η τελευταία αποστολή. Μ' αυτήν μεταφέρθηκαν στο Ράιχ πάνω από 2.000 Εβραίοι, από τους οποίους οι 1.900

προέρχονται από την Κέρκυρα. Οι πριν λίγο συγκεντρωθέντες Έλληνες Εβραίοι της Κρήτης, περισσότερες εκατοντάδες, χάθηκαν στο δρόμο από την Κρήτη στην ηπειρωτική Ελλάδα από εχθρική ενέργεια⁸...

ΚΚΑ Πότσνταμ, αρ. φίλμ 8.479 (σελ. 232).

* * *

ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ τα 19 ονόματα των εκτελεσθέντων, ο χρόνος και ο τόπος της γέννησής τους και η κατηγορία με την οποία οδηγήθηκαν στο απόσπασμα. Μεταξύ αυτών, 6 ήταν Εβραίοι (στο

έγγραφο οι αριθμοί 13 έως και 18).

Η εκτέλεση τελείωσε στις 5.25. Ο θάνατος επήλθε με ντουφεκισμό, 6.7.1943. Υπογραφή: Κνέμπελιν.

Παραπομπές

1. Ο Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ ήταν προϊστάμενος σ' όλο το Ράιχ (Ραιχσλάιερ) του Εθνικοσοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος (ΕΣΓΕΚ), προϊστάμενος του Γραφείου Εξωτερικής Πολιτικής του ΕΣΓΕΚ, εντελμένος του Φύρερ για την επιτήρηση όλης της πνευματικής και κοσμοθεωρητικής εκπαίδευσης και αγωγής του ΕΣΓΕΚ και υπουργός του Ράιχ των κατεχόμενων ανατολικών περιοχών.
2. Το ειδικό απόσπασμα συγκροτήθηκε στις 25.2.1941 στο στάδιο της προετοιμασίας της επιθεσης κατά της Ελλάδος. Στη διάρκεια της δράσης του το απόσπασμα υπαγόταν στις διαταγές του διοικητή των περιοχών των μετόπισθεν της Στρατιάς 560 αντιστράτηγου φον Κρέντσκι και στις διαταγές της ανώτερης διοικησης της 12ης Στρατιάς.
3. Το Τμήμα Εσωτερικού 2A ήταν το «Τμήμα Εβραίων» του υπουργείου Εξωτερικών του Ράιχ.
4. Το έγγραφο με το ίδιο κείμενο διαβιβάστηκε και προς τον Πληρεξούσιο του Γερμανικού Ράιχ για την Ελλάδα.
5. Γενικός πρόξενος από το 1943 - 1944.
6. Διοικητής του οχυρού Κρήτη από τον Αύγουστο 1942 ως τον Ιούνη 1944.
7. Διοικητής Ασφάλειας στην Ελλάδα από την 1η Νοέμβρη 1943 ως το τέλος του πολέμου ήταν ο σπανιάτενφύρερ των Ες Ες και συνταγματάρχης της Αστυνομίας Βάλτερ Μπλούμε.
8. Ο Γκρέβενιτς δεν αναφέρει τον τρόπο που «χάθηκαν» οι μεταφερόμενοι από την Κρήτη Εβραίοι. Το πιθανότερο είναι ότι οι γερμανοφασίστες, όπως είχαν κάνει σε παρόμοιες περιπτώσεις σε άλλες κατεχόμενες χώρες, βύθισαν το πλοίο με όλους τους επιβάτες του στο δρόμο από την Κρήτη προς τον Πειραιά ή τη Θεσσαλονίκη.

Γερμανικό έγγραφο

αναφέρεται η εκτέλεση 19 Ελλήνων
στο Ηράκλειο, στις 6 Ιουλίου 1943

Ο Ελ. Βενιζέλος πρώτος υποστήριξε τη δημιουργία ελεύθερου εβραϊκού κράτους

'Αρθρο του κ. ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΑΤΟΥ, πρ. υπουργού

Η τελευταία θεαματική και
ιστορική συνάντηση και
συμφωνία Γιτσάκ Ραμπίν,
πρωθυπουργού του Ισραήλ και
Γιασέρ Αραφάτ του προέδρου της

PLO και η πρόσφατη επίσκεψη
του υπουργού Σίμον Πέρες στην
Αθήνα μας έδωσε την ιδέα για μια
αναζήτηση των θέσεων των
ελληνικών κυβερνήσεων στο
αίτημα των Εβραίων για τη
δημιουργία Ανεξάρτητης
Εβραϊκής Εστίας.

Στην ιστορική αναδρομή αυτών
των σχέσεων εθεωρήσαμε
αναγκαίο να ερευνήσουμε
προσεκτικότερα τη στάση της
επαναστατικής κυβερνήσεως του
Ελευθερίου Βενιζέλου, του 1917,
την οποία ως γνωστόν είχε
εγκαταστήσει στη Θεσσαλονίκη.
Το 1917 θεωρείται ορόσημο για το
υπό έρευνα θέμα, αφού αυτόν τον
χρόνο έγινε η περίφημη δήλωση
Μπάλφουρ, υπουργού
Εξωτερικών της M. Βρετανίας.

Hλογική μας οδηγούσε στη σκέψη ότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος ευρισκόμενος σε μια πόλη με συμπαγή εβραϊκό πληθυσμό όπως η Θεσσαλονίκη του 1917, αλλά και ομάδα πληθυσμού με σαφή υποστήριξη του κόμματος των Φιλελευθέρων θα έπρεπε να είχε κάνει κάποια δήλωση, κάποια χειρονομία για την ενίσχυση του αιτήματος του διεθνούς εβραϊσμού στη δημιουργία εβραϊκού κράτους μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Εξάλλου ήταν φυσικό ότι μια τέτοια δήλωση θα δημιουργούσε και ένα πρόσθετο ευνοϊκό περιβάλλον σε μια κυβέρνηση επαναστατική με οξύτατες αντιθέσεις με την άλλη των Αθηνών που εμφανίζοταν ως η νόμιμη.

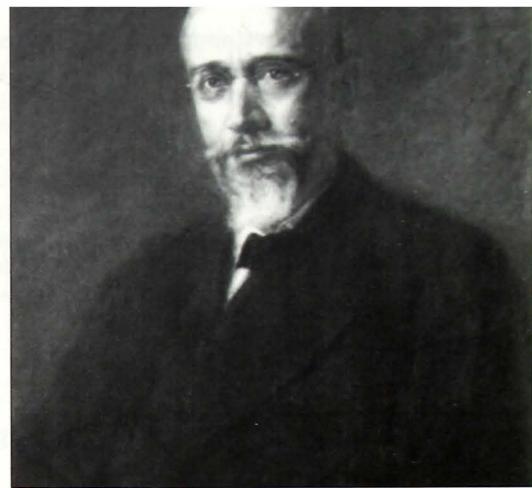
Η έρευνα, όπως ήταν φυσικό, κράτησε αρκετούς μήνες, κατά τη διάρκεια των οποίων υπήρξαν αρνητικά αποτελέσματα και απογοητεύσεις, αφού και η διεύθυνση των αρχείων του υπουργείου Εξωτερικών δεν διέθετε σχετικά στοιχεία, αλλά ούτε και οι βασικές εβραϊκές βιβλιοθήκες, ούτε καν οι φίλοι ερευνητές των εβραϊκών θεμάτων στη Θεσσαλονίκη. Ήσως

μια πολύμηνη έρευνα στα Αρχεία του τότε υπουργού Εξωτερικών Νικολάου Πολίτη, που βρίσκονται στην έδρα του ΟΗΕ (παλαιά κοινωνία των Εθνών) στη Γενεύη θα έδιδε κάποιο αποτέλεσμα.

Κατέληξα στα κείμενα και τα αρχεία του Ασέρ Μωσή, του μεγαλύτερου κατά τη Judaica Εβραίου συγγραφέως της νεώτερης Ελλάδας, προέδρου της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης (1934 - 1936), προέδρου των Σιωνιστών Ελλάδας (1936 - 1938) και επίτιμου προξένου του Ισραήλ το 1948, δηλαδή του πρώτου διπλωματικού εκπροσώπου του νέου κράτους στη χώρα μας.

Με τη βοήθεια του υιού του αειμνήστου Ασέρ Μωσή, γνωστού οικονομολόγου κ. Ραφαήλ Μωσή, αναζητήσαμε κείμενα εφημερίδων και περιοδικών τεκμηρίων της περιόδου όπως και σχετικά άρθρα και κείμενα του πατέρα του.

Το αποτέλεσμα αυτής της ειδικής έρευνας υπήρξε εντυπωσιακόν, αφού με σειρά συνδυασμού διαφόρων δημοσιευμάτων ανακαλύψαμε ότι η Ελλάδα είχε προηγηθεί της περιφημης δήλωσης Μπάλφουρ του 1917 για τη δημιουργία

Ο Ελ. Βενιζέλος πρότος υποστήριξε τη δημιουργία ελεύθερου εβραϊκού κράτους

Ανεξαρτήτου Εβραϊκής Εστίας!!!
Στο περιοδικό «Ισραὴλ» (μηνιαίον Σιωνιστικόν περιοδικόν που εξεδίδετο υπό των Σιωνιστικών Συλλόγων Τρικάλων - Λαρισῆς) και στο υπ' αρ. 1 τεύχος του α' έτους εκδόσεως του μηνός Οκτωβρίου 1917, βρίσκουμε καταχωρημένη την πιο κάτω ειδησην, στην οποία παρατίθεται και η γνωστή δήλωση Μπάλφουρ, τότε υπουργού Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας (σελ. 6 του περιοδικού):

Η Αγγλία υπέρ της αποκαταστάσεως των Εβραίων

Εν επίσημον έγγραφον

Ως γνωστόν, το Εθνικόν Εβραϊκόν ζήτημα ευρίσκει ένθερμον υποδοχήν εις τα πεπολιτισμένα κράτη, άτινα αναγνωρίζοντα το δίκαιον των εβραϊκών αιτημάτων προβάνουσι και επισήμως εις εκδηλώσεις συμπαθείας και υποστηρίξεως αυτών. Ευχάρως ο υπουργός των Εξωτερικών της Αγγλίας κ. Μπάλφουρ ανεκοινωσεν εις τον λόρδον Ρότσιλδ την επίσημον δήλωσιν της αγγλικής κυβερνήσεως την αφορώσαν την αποκατάστασιν των Ισραηλιτών εν Παλαιστίνη. Η δήλωσις αύτη, γεγονομένη εις σπιγμάς καθ' ας τα αγγλικά στρατεύματα γίνονται κύρια της Παλαιστίνης, ενέχει υψηστην διό και δημοσιεύμενην την αυτόγραφον επιστολήν του κ. Μπάλφουρ, ήτις έχει ούτω:

Υπουργείον Εξωτερικών

Λονδίνον, 2 Νοεμβρίου 1917

Αγαπητέ Λόρδε Ρότσιλδ,

Ευρίσκομαι εις την ευχάριστον θέσιν να σας ανακοινώσω εκ μέρους της κυβερνήσεως της Α. Μεγαλειόπιτος την ακόλουθον δήλωσιν της συμπαθείας προς τας Ισραηλιτικάς, Σιωνιστικάς προσδοκίας, η οποία υπεβλήθη εις το Υπουργικόν Συμβούλιον και επεδοκιμάσθη υπ' αυτού.

Η κυβέρνησης της Α. Μεγαλειόπιτος βλέπει ευνοϊκώς την αποκατάστασιν εν Παλαιστίνη Εθνικής Εστίας διά τον εβραϊκόν λαόν και θα κάμη χρήσιν των καλλιέργων προσπαθειών ίνα διευκολύνει την πραγματοποίησιν του σχεδίου τούτου. Είναι ευνόητο ότι δεν θέλει γίνει τίποτε όπερ θα ηδύνατο να

βλάψει τα πολιτικά και θρησκευτικά δικαιώματα των υφισταμένων εν Παλαιστίνη μη Εβραϊκών Κοινοτήτων, ως και τα δικαιώματα και πολιτικά προνόμια των οποίων απολαμβάνουσιν οι Ισραηλίται εις τας άλλας χώρας.

Θα είμαι λιαν ευτυχής αν ευαρεστήθειτε να φέρητε εις γνώσιν του Σιωνιστικού Συνδέσμου την δήλωσιν ταύτην.

'Ολως υμέτερος
'Αρθρουρ Μπάλφουρ

Η δήλωση Μπάλφουρ ως γνωστόν προκάλεσε φρενίτιδα ενθουσιασμού στους διεθνεῖς εβραϊκούς κύκλους, αφού επιτέλους ο περιπλανώμενος λαός του Ισραὴλ ύστερα από 25 περίπου αιώνες διωγμών και διασποράς θα αποκτούσε την Εστία του στα παλαιά ιστορικά του εδάφη.

Ο ενθουσιασμός ενισχυόταν από το γεγονός ότι οι νικηφόρες δυνάμεις του Βρετανού στρατηγού 'Αλεμπού απελευθέρωναν από τον Οθωμανικόν ζυγόν αιώνων την ίδια εποχή τα Ιεροσόλυμα και ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος εφαίνετο να τερματίζεται με την νίκην των Δυτικών Δυνάμεων στις οποίες εξέχουσα θέση για τις μεταπολεμικές αποφάσεις θα είχε η Μεγάλη Βρετανία, η οποία διά του υπουργού της των Εξωτερικών έδιδε την μεγάλην ιστορικήν υπόσχεσην της δημιουργίας του Ελευθέρου Εβραϊκού Κράτους.

Οι συντάκτες του περιοδικού «Ισραὴλ» στο πρωτοσέλιδο άρθρο του πρώτου τεύχους της εκδόσεως (Οκτώβριος 1917) σημείωναν:

«Και θα ἡτο αδιαφορία του εν Ελλάδι Εβραϊσμού, θα ἡτο η μεγαλυτέρα αδυναμία αυτού αν δεν κατόρθωνε να εκδώσει εν όργανον διά του οποίου να επικοινωνεί μετά των Ελλήνων, να εκφράζει τους πόθους και επιθυμίας της φυλής του και να ενισχύει εν τω κύκλω του το εθνικόν εβραϊκόν ζήτημα της αποκαταστάσεως, δηλονότι των Εβραίων εν τη πατρία αυτών γη».

Αλλά οι ίδιοι αυτοί συντάκτες στον ενθουσιασμό τους για τη μεγάλη ειδηση της δηλώσεως Μπάλφουρ, δηλαδή της υποσχέσεως μιας μεγάλης δυνάμεως (υποσχέσεως που ως γνωστόν δεν ετηρήθη μετά την λήξιν του Α' Παγκόσμιου Πολέμου), αφού το κράτος του Ισραὴλ δημιουργήθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και συγκεκριμένα με απόφασην

του ΟΗΕ του Μαΐου 1948) δεν προέβαλαν επαρκώς και την αντίστοιχη προγενέστερη δήλωση της ελληνικής κυβερνήσεως του Ελευθερίου Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη.

Την πληροφορία αποσπούμε από άρθρο του Ασέρ Μωσή με τίτλο: *El mouvement Sionista en Salónica en las otras sividades de Grecia*, που έχει γραφεί στην λεγόμενη ισπανο - εβραϊκή γλώσσα και παρουσιάζει εν συντομίᾳ το Σιωνιστικόν Κίνημα στην Ελλάδα από τις αρχές του 20ού αιώνα.

Εκεί διαβάζουμε τα εξής αξιομνημόνευτα:

Την 1η Ιουλίου του 1917 σ' αυτή την έκδοση εδημοσιεύθησαν οι δηλώσεις του Νικολάου Πολίτη (υπουργού των Εξωτερικών τότε της κυβερνήσεως Βενιζέλου) **για την υποστήριξη της σιωνιστικής υπόθεσης** (δηλ. για τη δημιουργία Εβραϊκής Ανεξάρτητης Εστίας).

Η αποκάλυψη αυτή είναι σημαντική για την ελληνική διπλωματία η οποία εγκαίρως διείδε την ανάγκη ενισχύσεως των πόθων ενός λαού, που όπως ο ελληνικός είχε υποφέρει αιώνων δουλείαν και απάνθρωπους διωγμούς.

Το ίδιο περιοδικόν και στο ίδιο τεύχος καταχωρεί το «επί τη ευκαιρία της καταλήψεως της Ιερουσαλήμ υπό των Συμμάχων» και ολόκληρη η δήλωση του Νικολάου Πολίτη (σελ. 11 και 12). Ιδού το σχετικό κείμενο:

«Η ιδέα της δημιουργίας Εβραϊκού Κράτους εν Παλαιστίνη, εδήλωσεν ο κ. Πολίτης, συναντά παρ' ημίν ειλικρινή συμπάθειαν. Η ευλογημένη ημέρα κατά την οποίαν οι πραιώνιοι πόθοι του Εβραϊκού 'Έθνους θα πραγματοποιηθώσιν και, μετά τόσα βάσανα το έθνος τούτο θα ανακτήσει την ελευθερία του, θα χαιρεπισθεί μετά χαράς υφ' υμών, οι οποίοι θα ικανοποιηθώμεν διά τον θριαμβόν του ελευθέρου πνεύματος και ιδία την εκμηδένισιν των προαιωνίων προλήψεων, των επισωρευθεισών κατά της ευγενούς ταύτης φυλής.

Η δημιουργία μιας Εθνικής Εβραϊκής Εστίας εν Παλαιστίνη, όπου το εθνικόν πνέυμα του Ιουδαϊσμού θα δυνηθή να αναπτυχθεί ελευθέρως, θα είναι η επανόρθωσις καταφανούς αδικίας η οποία βαρύνει από είκοσιν αιώνων επί όλης της ανθρωπότητος.

Τα πλεονεκτήματα δε μιας Εβραϊκής Παλαιστίνης είναι πολλαπλά. Και πρώτον θα είναι ασφαλές ενέχυρον παγκοσμίου ειρήνης, ιδέας εμφύτου εις την εβραϊκήν φυλήν, η οποία θα προσπαθήσει να διαδώσει την ιδέαν ταύτην εις όλας τας σφαιράς

της επιρροής της.

Θα είναι επίσης η στέψις της περιόδου, του σημερινού πολιτισμού και η εκδήλωσις η πλέον περιφανής της προόδου των ιδεών της Δικαιοσύνης και της Ελευθερίας. Το Εθνικόν Εβραϊκόν πνεύμα είναι στοιχείον παραγώγης και διατηρήσεως και όχι αποσυνθέσεως και καταστροφής.

Φρονώ ότι εν περιπτώσει καθ' ην αι Μεγάλαι Δυνάμεις θα προτείνουν εις το Συνέδριον της Ειρήνης τον διακανονισμόν του Ιουδαϊκού Παλαιστινιακού προβλήματος, οι αντιπρόσωποι της Ελλάδος θα κηρυχθώσι σταθερώς υπέρ μιας Εβραϊκής Παλαιστίνης, διότι είμαι πεπεισμένος ότι το ιουδαϊκόν κράτος πρέπει να αναγεννηθεί μόνον εν Παλαιστίνη, τη κοιτίδι του Ιουδαϊσμού.

Υποθέτω, εν πάσῃ περιπτώσει, ότι σχηματίζομένου του ιουδαϊκού κράτους, δεν θα υπάγουν εκεί όλοι οι Ισραηλίται, διότι τότε η ανθρωπότης θα χάσει πολύ. Δεν επιθυμούμεν ποτέ, ημείς οι Έλληνες επι παραδειγματι, να ιδωμεν την ωραίαν μας Θεσσαλονίκην ημέραν τινα ερημουμένην του εβραϊκού πληθυσμού του τόσον εργατικού και ευφυούς.

Μια Εβραϊκή Παλαιστίνη θα είναι εξάπαντος η σύμμαχος της Ελλάδος και η ομοιότης των συμφερόντων εν τη Ανατολή της Μεσογείου θα συσφίξει τους δεσμούς των αδιαρρήκτων».

Αλλά και ένα άλλο στοιχείο επιβεβαιώνει την θέση της κυβερνήσεως Βενιζέλου στο εβραϊκό ζήτημα και την μεγάλη διορατικότητα του Έλληνα πολιτικού.

Ένας από τους βασικούς συνεργάτες του τότε πρωθυπουργού της Ελλάδος, υπουργός της προσωρινής κυβερνήσεως και Γενικός Διοικητής Μακεδονίας και Νομάρχης Θεσσαλονίκης, ο Π. Αργυρόπουλος, σε συνέντευξή του στο ίδιο περιοδικό (φύλλον αρ. 2) θα δηλώσει (σελ. 3, 4, 5):

Αι γνώμαι του κ. Αργυρόπουλου (περί του εβραϊκού ζήτημα)

«Παρακολούθω μετ' ενδιαφέροντος τας αναπτυχθείσας προσπαθείας προς σύγκλησιν Εβραϊκού Συνεδρίου εν Θεσσαλονίκη όπερ θα διεκδικήσει εις το μέλλον συνέδριον της ειρήνης την τελείαν ισότητα δικαιωμάτων του εβραϊκού έθνους, θα είμαι δε ευτυχής να πληροφορηθώ περισσότερον ό, π σχετίζεται με το ζήτημα τούτο. Αι διεκδι-

Ο Ελ. Βενιζέλος
πρώτος
υποστήριξε
τη δημιουργία
ελεύθερου
εβραϊκού
κράτους

Ο Ελ. Βενιζέλος πρώτος υποστήριξε τη δημιουργία ελεύθερου εβραϊκού κράτους

κήσεις σας είναι νόμιμοι υφ' όλας τας απόψεις και σας εύχομαι θερμότατα την πραγματοποίησην των εθνικών σας πόθων.

Η ιδέα ενός Εβραϊκού Συνεδρίου με σκοπόν να διαφωτίσει την κοινήν γνώμην και να επιληφθεί της χορηγήσεως δικαιωμάτων δια το εβραϊκόν έθνος, ευρίσκει εν εμοι ειλικρινή υποστηρικτήν. Φρονώ, υπό την διπλήν ιδιότητά μου, ως ανθρώπου και ως φιλελευθέρου διότι ο εβραϊκός λαός έχει δικαίωμα εν τη ζωή, είναι λαός όστις συνετέλεσεν ευρέως εις την ηθικήν πρόοδον της ανθρωπότητος εις το παρελθόν και εις το παρόν και θα ἡτο ἀδικον αν εις το τέλος του πολέμου τούτου δεν παραχωρηθεί εις αυτὸν μία θέσις υπό τον ἡλιον, μια εθνικὴ εστία εις Παλαιστίνην, κοιτίδα του πολιτισμού του, προς την οποίαν οι Ισραηλίται τόσην αφοσίωσιν διατηρούσιν.

Η Παλαιστίνη θα προσφέρει άσυλον εις τους Εβραίους οιτίνες δια μιαν ἡ ἄλλην

αιτιανή ήθελον σχηματίσει εκεί έναν πυρήνα, ἑνα πνευματικὸν εβραϊκὸν κέντρον, ὅπερ θα ηκτινοβόλει πανταχού και θα προσῆλκε τα διεσπαρμένα τέκνα του Ισραὴλ εξ ὀλῶν των μερών του κόσμου εἰς τας εθνικὰς των παραδόσεις και την εθνικήν των μόρφωσιν, ἀλλωστε η σύγχρονος πολιτικὴ απαιτεῖ ὥπως η Ανατολὴ αποδοθεῖ εἰς τους Ανατολίτας.

Εις ὅλας τας χώρας οι Εβραίοι υπήρξαν πάντοτε, ως οἱ Ἐλληνες, στοιχείον προόδου και οἱ ιδρυσις ενός κέντρου εν Παλαιστίνῃ, θα σας επιτρέψει ὥπως φθάσητε την τελείαν εξέλιξιν των δημιουργικῶν προσόντων της φυλῆς σας.

Υποθέτω ὅτι δύοι οι Ισραηλίται δεν θα εγκατασταθῶσιν εις αυτὸν τὸν τόπον και η ευεργετικὴ δράσις των τέκνων του Ισραὴλ δεν θα συγκεντρωθεί μόνον εν τη Αγίᾳ Γῇ. Θα σχηματίσητε εκεί Εβραϊκὴν Μητρόπολιν, ἡτος θα ἔχει τας αποικίας της εις το εξωτερικόν, ὥπως και η Ελλάς.

Φρονώ ὅτι η ιδέα ενός κέντρου εν Παλαιστίνῃ είναι πραγματοποιήσιμος τα δε μέσα της επιτυχίας ευάριθμα. Εν εβραϊκὸν κέντρον εν Παλαιστίνῃ θα ἔχει διάρκειαν σχέσεων μεταξύ της εστίας ταύτης και της μεγάλης Ισραηλιτικῆς Κοινότητος Θεσσαλονίκης και της Ελλάδος.

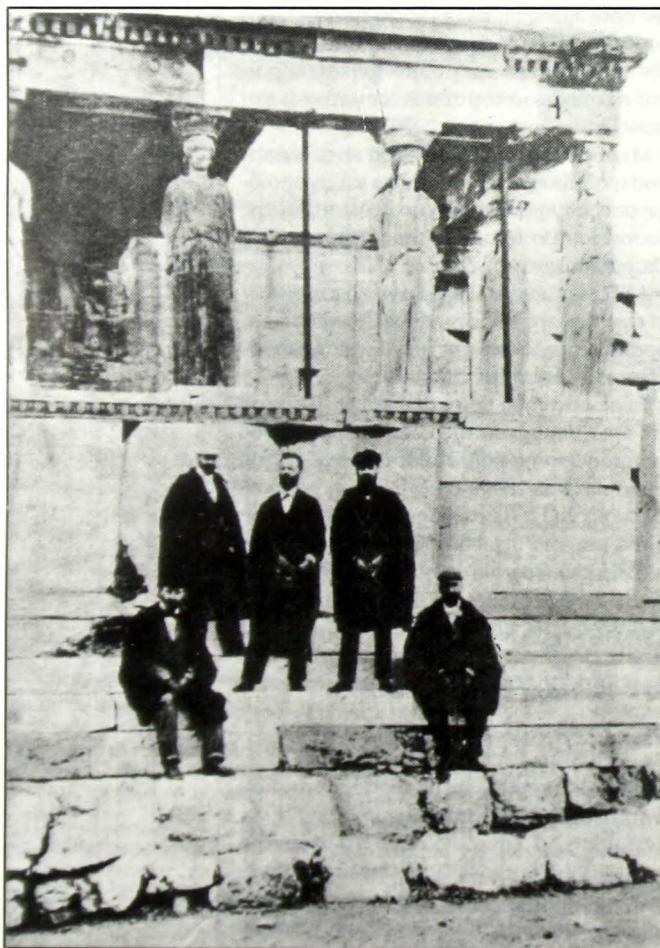
Δεν θα δυναμῆται να σας είπω ακριβώς την γνώμην της κυβερνήσεως επὶ του σημείου τούτου. Δύναμαι δύως να σας βεβαιώσω ὅτι θα είμεθα υπερήφανοι και ευχαρίστως διατεθειμένοι να υποστηρίξωμεν τας διεκδικήσεις σας εις το προσεχὲς συνέδριον της ειρήνης, εν περιπτώσει καθοὐ η θέλετε αναθέσει τούτο εις ημάς, διότι υπάρχει μεγίστη ομοιότης μεταξύ των διεκδικήσεών σας και των ημετέρων, επειδή ἔχοντες υποφέρει τον ξενικὸν ζυγὸν και κατέχοντες αποικίας εκτός της Ελλάδος, είμεθα εις θέσιν να εννοήσωμεν καλώς του εθνικούς σας πόθους εν ὅλῃ τη πραγματικότητι και εν ὅλῃ των τη ωραιότητι.

Τα όσα στο ἀρθρό αναφέρονται ασφαλώς τιμούν την ελληνικὴν διπλωματίαν και την μνήμην του μεγάλου τέκνου της χώρας του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Αλλὰ αποτελούν και ἑναν σημαντικὸν τίτλον για την Ελλάδα και τον απανταχού ελληνισμὸν στις σχέσεις του με το Ισραὴλ και τον παγκόσμιον εβραϊσμὸν.

Είναι πολὺ σημαντικό να γνωρίζουν οι Ισραηλίνοι και οι Εβραίοι ὅλου του κόσμου ὅτι η Ελλάδα ἡταν εκείνη που πρώτη υπεστήριξε επισήμως τη δημιουργία Ελεύθερου Εβραϊκού Κράτους.

(ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΑΡΧΕΙΟ Γ. ΑΓΓΕΛΟΠΑΠΑΚΟΥ)

Ο ιερυτής του Σιωνιστικού Κινήματος Θεόδωρος Χέρτζλ μεταβαίνοντας στην Παλαιστίνη επισκέπτεται την Ακρόπολη (1898)

Το Άσμα ασμάτων

Διερωτηθήκαμε γιατί το 'Άσμα ασμάτων, αυτό το αισθητικό ερωτικό ποίημα, το περιέλαβαν στον ιερό κανόνα, δηλαδή το θεώρησαν δεδομένο αποκαλύψεως. Οι προτεστάντες θεολόγοι έκριναν πως η συμπεριληφθη τούτου του εξόχου ερωτικού τραγουδιού στον ιερό κανόνα υπήρξε πράξη λανθασμένη. 'Ομως ο τόπος και ο χρόνος των προτεσταντών απέχει πολύ από τον τόπο και το χρόνο των κατοίκων της Χαναάν. Και λέμε της Χαναάν, επειδή οι Εβραίοι του εκκλησιαστή, της Σοφίας Σειράχ και του 'Άσματος δεν ήσαν οι Εβραίοι της Πενταεύχου. Διότι οι νομάδες της Ερήμου μετά την κατάκτηση της γης της Επαγγελίας έγιναν γεωργοί, όμοιοι με τους ομόρους λαούς, οι οποίοι ελάτρευαν τις θεές της γονιμότητας. Άλλωστε είναι σαφές, πως στο 'Άσμα κυριαρχεί η χαναανική αντίληψη ζωῆς, περασμένη όμως από την έκτακτη ιδιοφυΐα του εβραϊκού λόγου. Έχουμε συλλογή ερωτικών τραγουδιών της Αιγύπτου, από το τέλος της δεύτερης χιλιετίας π.Χ.

Και μάλιστα ορισμένοι στίχοι τους έχουν περάσει και στο 'Άσμα ασμάτων. Έχουμε επίσης - αρκετά λειψά - δείγματα ιερογαμικών ποιημάτων τόσο από τη Χαναάν όσο και από τη Βαβυλώνα. Και μάλιστα ορισμένα ψήγματα από το λόγο τους έχουν διασωθεί στο ερωτικό άσμα για το οποίο μιλάμε. 'Ομως αυτό που εν τέλει συνέθεσε η εβραϊκή ψυχή έχει τη μοναδικότητα του πρωτοφανούς αποστάγματος. Έτσι ώστε να ξεπερνάει τους αιώνες και να είναι πάντοτε και πανταχού παρόν. Και να συναρπάζει το πνεύμα ποιητών όπως του Δάντη ή του Γκαίτε.

Οστόσο, το πρόβλημά μας είναι γιατί τούτο καταχωρίσθηκε στον ιερό κανόνα. Και βεβαίως δεν οφείλεται στην αισθητική του αξία, διότι δεν είχε ακόμη αυτονομηθεί η τέχνη. Η αλήθεια ενοικούσε τότε στην ιερότητα και όχι στην ωραιότητα ή τη λογικότητα. Τα δύο τελευταία υπήρχαν ανακαλύψεις των Αθηνών και όχι της Ιερουσαλήμ. Μέχρι τώρα έχουν δοθεί πόλλες ερμηνείες. Πως πρόκειται για καθαρώς ερωτικό τραγούδι. Πως παρουσιάζει ένα πρότυπο γάμου και μάλιστα με δραματική μορφή. Πως στο βάθος πρόκειται για τη μυστική σχέση ανάμεσα στην ψυχή και τον Θεό. Η κυριότερη ερμηνεία είναι η επίσημη της εκκλησίας.

Κατά την εβραϊκή άποψη πρόκειται για διάλογο μεταξύ του Ιεχωβά και του περιούσιου λαού του Ισραήλ. Κατά τη χριστιανική άποψη πρόκειται για προφητική υποδήλωση της σχέσης του Χριστού με την Εκκλησία. Βέβαια, είναι δύσκολο να δεχθούμε πως ο Χριστός απευθυνόμενος προς την εκκλησία του της λέγει τούτα τα λόγια: «Πόσον ωραία είναι τα βήματά σου με τα σανδάλια,

θυγάτερο του γηγεμόνος. Το τόρνευμα των μηρών σου είναι όμοιον με περιδέραιον, έργον χειρών καλλιτέχνου. Ο ομφαλός σου κρατήρ τορνευτός, πλήρης κεκερασμένου οίνου».

Παρά την ερμηνεία τούτη, το άσμα ασμάτων δεν διαβάζεται στην ορθόδοξη εκκλησία. Διαβάζεται όμως σε ορισμένες εβραϊκές κοινότητες το Πάσχα, ή ακόμη και κάθε Σάββατο.

Είναι γεγονός, πως η εβραϊκή θρησκεία είναι αυστηρά πατριαρχική. 'Οταν ο Ιεχωβά καταδίκαζε την Εύα με το φίδι, στην ουσία επρόκειτο για την καταδίκη της Μητέρας θέας με το χθόνιο και φαλλικό σύμβολο της, το φίδι. Κι ωστόσο, το μητριαρχικό αρχέτυπο και μάλιστα στη Μέση Ανατολή δεν είναι δυνατόν να εξαφανισθεί ολοτελώς, διότι και αυτό είναι αθάνατο. Στην εβραϊκή Βίβλο παρέμεινε κρυμμένο. Πολλά δεδομένα το μαρτυρούν τούτο, όπως το βλέπουμε και στη μελέτη του R. Patai: *The Hebrew Goddess* (1990). Οι Εβραίοι δεν ασκούσαν τη θρησκεία τους με την καθαρότητα που απαιτούσε ο Θεός τους. Ενέδιαν και

Του κ. ΧΡΗΣΤΟΥ
ΜΑΛΕΒΙΤΣΗ

στη λατρεία των θεαίνων της Παλαιοϊτης, της Ασερά, της Ανάθ, της Αστάρτης και του υιού - εραστή Βάαλ, αφού επρόκειτο για λατρείες της γονιμότητας, της γέννησης και του θανάτου, εντελώς αρμόδιες για τους καλλιεργητές της γης. Και ήταν σχετικώς εύκολο για τον Ιεχωβά να εξοντώσει τον Βάαλ προσεταιριζόμενος τα ιερά του, όμως ήταν αδύνατο να αφομοιώσει τις μητριαρχικές θεότητες. Γι' αυτό αυτές πέρασαν μεταμορφωμένες, ώστε στο τέλος να ικανοποιηθεί και η ανάγκη της ψυχής για τη μητρική προστασία. Ο J. Henderson έδειξε τα μητριαρχικά στοιχεία που υποκρύπτονται λ.χ. στην ιστορία του Ιωσήφ, στο βιβλίο του *The myths of death, rebirth and resurrection* (1990). Κάτι ανάλογο πρέπει να συνέβη και με το 'Ασμα ασμάτων. Ικανοποίησε την ανάγκη της ψυχής για την τέλεση του Ιερού Γάμου, τόσο σημαντικού στις θρησκείες της Μέσης Ανατολής. Και ακριβώς από την ιερότητα αυτού του αρχετυπικού γάμου αντλεί ιερότητα και το 'Ασμα ασμάτων, η οποία του επέτρεψε να καταχωρισθεί στο ιερό βιβλίο. Όμως τούτο το επιθαλάμιο άσμα έπρεπε να περάσει συγκεκαλυμμένο. Και ο μόνος τρόπος συγκαλύψεώς του ήταν να παρουσιασθεί ως εκκοσμικευμένο, ως ερωτική σχέση μιας κοσμικής

κοπέλας, της Σουλαμίτιδας, και ενός κοσμικού βασιλιά, του Σολομώντος, μολονότι γράφητκε - στην οριστική του μορφή - πολλούς αιώνες μετά από αυτόν. Κι εδώ συνέβη τούτο το παράδοξο. Ενώ η εκκοσμικευσή του επέτρεψε να κρύψει τα αρχαία του μητριαρχικά ερείσματα, φανέρωσε ταυτοχρόνως τις δυνατότητες της εξατομικευμένης ψυχής, της απαλλαγμένης από τον αρχέγονο θρησκευτικό φόρτο. Έτοιμη ήταν να φανερωθεί ως έκτακτος νεωτερισμός και να κατατήσει τις επόμενες χιλιετίες.

Μετέχουμε έκθαμβοι στην αρράγιστη ευτυχία αυτών των εραστών, που η άδολη αγάπη τους μεταμόρφωσε το σύνολο της υπάρξεως. Αυτή η τρίσβαθη χαρά που σε συνεπαίρνει καθώς περιδιαβάζεις τα ηδονικά τοπία του έρωτος, ισοδυναμεί με την πρόγευση μιας παραδείσιας κατάστασης, στην οποία αιφνιδία βρισκόμαστε προνομιούχοι κοινωνοί της. 'Ολο το άσμα είναι ένα κάλεσμα για συμμετοχή στην έξαφνη ανακάλυψη, πως έπαιψε ο έρωτας να είναι λειτουργία της γονιμότητας, αλλά είναι χορηγός αιωνιότητας. Μιας αιωνιότητας που οργάνωσε στο σώμα του ανθρώπου και στο σώμα της φύσεως.

(Από την **Καθημερινή**, 22.10.1993)

Το γκέττο της Πράγας*

Η πολιτεία της πέτρινης δόξας με τα χρυσά δάχτυλά της,
τα παλάτια της τύψης με τις φωνές των στιγματισμένων αρχόντων,
οι γοτθικές εκκλησίες της ανάτασης στην πίστη ενός άλλου θεού,
βασίζει στους δρόμους του χάρους ο λαός των στεναγμών και των ατέλειωτων θρήνων,
στης απελπισίας το έρεβος, στο μίσος, τα νύχια της έχθρας ζεστικίζουν το κορμί των αθώων,
γυρνούν ανάμεσα στη γη και στο χόρον, στην σιωπή και στον θάνατο,
στη χώρα των χρυσών βασιλιάδων, ρίχγουν τις ρίζες μιας εξορίας,
φυτεύουν στη γη την ελπίδα τους, μαζεύουν
του φεγγαριού τα κίτρινα δάκρυα, περιμένουν την αυγή των ονείρων,
Μάννα του Ισραήλ, προσεύχονται οι έρημοι στου Τορά τον άχαντο νόμο,
κνάδουν οι φλόγες της πίστης στης συναγαγής τους αμιλητούς τοίχους,
οι στοχασμοί των σοφών της, οι περγαμηνές των μαρτύρων, οι φαλμοί της αλήθειας;
Οι ταφόπετρες της σιωπής στο σκοτεινό κοιμητήριο κλείνουν την ιστορία της βασανισμένης φυλής,
Λεβ, ράβινε της αλάθητης ύπαρξης.
Στο γκέττο της Πράγας οι μνήμες του Ισραήλ δεν θα σήγουν ποτέ.

Ζ. Στάλιος

* Το γκέττο της Πράγας είναι ένα από τα αρχαιότερα και από τα πιο γνωστά της Ευρώπης

Το τραγούδι της ρομφαίας

Προσέγγιση στην ποίηση του Ιεζεκιήλ

Του κ. ΔΗΜΗΤΡΗ Κ. ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

Αρκούν λίγοι στίχοι από έναν ποιητή για να γνωρίσουμε τις ποιητικές του καταβολές, την πνευματική του δύναμη και την ποιητική του. Αυτή η ρήση - όσο κι αν ενέχει κάποιο στοιχείο υπερβολής - εμπεριέχει, νομίζω, και μια μεγάλη αλήθεια. Κι αν την εφαρμόσουμε σ' έναν αρχαίο ποιητή, αλλά γνωστό περισσότερο ως προφήτη του αρχαίου Ισραήλ, μπορεί η θεώρηση αυτή να προσθέσει μιαν άλλη διάσταση σε μια προσωπικότητα, που χαρακτηρίστηκε από αρμόδιο κάλαμο «ως μια από τις μεγαλύτερες πνευματικές φυσιογνωμίες όλων των εποχών» (W.F. Albright).

Ο λόγος που γίνεται, αφορά στον Ιεζεκιήλ, τον ιερέα - προφήτη του αρχαίου Ισραήλ που έδρασε και έζησε κυρίως στη Βαβυλώνα. Και η αναφορά, ιδιαίτερα σε ένα ποιητικό κομμάτι που βρίσκεται στο ομώνυμο βιβλίο του και ιδιαίτερα στο κεφ. 21, γνωστό στους λόγιους ως «άσμα ή τραγούδι του ξίφους»

Αφήνοντας κατά μέρος τα θέματα της συγγραφικότητας και της ενότητας του βιβλίου του Ιεζεκιήλ, που σπαζοκεφαλίζουν τους κριτικούς και φιλολογικούς αναλυτές, εμείς εδώ με αφορμή την «άγρια ωδή του εκδικητικού ξίφους», όπως την ονόμασε ο Τού - θα κάνουμε μια προσπάθεια προσέγγισης του ποιητικού λόγου του - δεχόμενοι ότι η ποίηση προέρχεται από την πέννα του μεγάλου προφήτη, όπως άλλωστε δέχονται σαν αυθεντικό και ενιαίο το συγγραφικό του έργο οι περισσότεροι σύγχρονοι μελετητές (G.A. Cooke, E. Young, H.H. Rowley, R.K. Harrison κ.ά.) μετά την απόρριψη των ενστάσεων των G. Hölscher, C.C. Torrey και άλλων κριτικών, που αποδειχθήκαν ανεδαφικές και αδόκιμες.

Για την κατανόηση του άσματος αυτού απαραίτητη είναι η γνώση του σχετικού σκηνικού και του ιστορικού φόντου.

I. Ο ιστορικός περίγυρος

Ο Ιεζεκιήλ, γιος ιερέα ονόματι Βουζεί, βρίσκεται προς τα τέλη του 7ου - αρχές δου π.Χ. αιώνα (κατά τους περισσότερους χρονολόγους από το 597 π.Χ.) αιχμάλωτος στη Βαβυλώνα, σε μια περιοχή που λεγόταν Τελ - Αβίβ κοντά στον ποταμό Χεβάρ, ένα μεγάλο κανάλι ΝΑ της Βαβυλώνας - που εντόπισαν οι αμερικανικές ανασκαφές το 1903 στη Νιπούρ. Εκεί, σε ηλικία 30 ετών περίπου, «εστάθη η χειρ του Κυρίου επ' αυτόν». Εκεί αναλαμβάνει προφητική υπηρεσία στο 50 έτος της αιχμαλωσίας του Ιουδαίου βασιλιά Ιωαχείν, μια υπηρεσία που κρατάει 22 ολόκληρα χρόνια. Είναι παντρεμένος, αλλά η γυναίκα του, το «χάρμα των οφθαλμών του» όπως την αποκαλεί, αιφνιδία πεθαίνει στην

Ιερουσαλήμ. Εκεί, στην ξένη χώρα των Χαλδαίων, οραματίζεται οράσεις για τα γενόμενα στην Ιερουσαλήμ και την επερχόμενη καταστροφή της, αλλά και δέχεται προφητικά μηνύματα από το Θεό του για το μέλλον των γειτονικών θενών (κεφ. 25 - 32) και για το απότερο μέλλον και την τύχη του Ισραήλ (κεφ. 39 επ.) και για την ανέγερση του νέου ναού στην Ιερουσαλήμ (κεφ. 40 - 48).

To «άσμα του ξίφους», που περιέχεται στο 21ο κεφάλαιο, εντάσσεται στον κύκλο των προφητειών του προφήτη (4: I - 24: 27) που αφορούν στον Ιούδα και την Ιερουσαλήμ.

Τι όμως είναι αυτό το περιφημό «άσμα του ξίφους»; Για να το καταλάβουμε, πρέπει να ξέρουμε ότι οι προφήτες γενικά είχαν τη συνήθεια να διακηρύσσουν το λόγο του Γιαχβέ με τόλμη και παρρήσια στους Ιουδαίους, εναλλάσσοντας τον πεζό κηρυγματικό τους λόγο με τον ποιητικό. Μερικές φορές ο ποιητικός λόγος ήταν λυρικός και τρυφερός, αλλά τις περισσότερες φορές ήταν τραχύς και πύρινος, γεμάτος φλόγα και πάθος, ικανός να συγκλονίσει τους ακροατές του.

Ο προφήτης Ιεζεκιήλ, όπως και άλλοι προλαλήσαντες (Ιωήλ, Ιερεμίας, Ησαΐας, Μιχαίας) αναφέρεται στην εγγίζουσα καταστροφή της Ιερουσαλήμ από τους Βαβυλώνιους, που την βλέπει ως «φρουρός πάνω στις επάλξεις» να επέρχεται σαν μια δίκαιη «θεία εκτέλεση» λόγω του πλήθους των ανομιών και παραβάσεων και της εξαχρειωτικής ειδωλολατρείας των κατοίκων της, που λατρεύουν το θεό Ταμμούζ και την Αστάρτη, επιδιδόμενοι ακόμη και σε φαλλική λατρεία. Έτσι ακούει «το λόγο του Κυρίου», ο οποίος με συμβολική γλώσσα ομιλεί ότι θα στραφεί εναντίον πάσης σαρκός και θα ανασύρει τη

Το τραγούδι της ρομφαίας

μάχαιρα απ' το θηκάρι της για να εκκόψει από μεσημέριας έως βορρά τον δίκαιον (τον θεωρούμενο δίκαιο) και τον αεβή (21: I - 7).

Η ρομφαία αυτή η γεγυμνωμένη και απαστράπτουσα, που θα κάνει τη μεγάλη σφαγή, όπως δείχνουν τα συμφραζόμενα, δεν είναι κανείς άλλος παρά οι Χαλδαιοί με επικεφαλής τον Θηρώδων Ναβουχοδονόσορ, «τον αετό τον μέγα τον μεγαλοπέρυγο», που κατέστρεψε την Ιερουσαλήμ και την παρέδωσε στη φωτιά και επετέθη και στα γύρω γειτονικά έθνη (Αρμών, Μωάβ, Εδώμ κ.λπ.) υποδουλώνοντάς τα.

Πλήρης εμπνεύσεως, εμπλέως πνεύματος, ο ανόμοιος με τους άλλους προφήτες προφήτης, στα εδ. 8 και επ. προχωρεί να καταδείξει τη δύναμη αυτής της συμβολικής ρομφαίας με έναν δυναμισμό που ο πεζός λόγος θ' αδυνατούσε να επιτύχει. Γι' αυτό αποδίδει με υπέροχο ποιητικό τρόπο την καταστροφική δύναμη της ρομφαίας, το φόβο της επικείμενης σφαγής, αλλά και τον πόνο και την αμηχανία και την οδύνη του ποιητή, που τον εκδηλώνει με το να κροτεί τα χέρια του και να κτυπά τον μηρό του αντί τα στήθια του, όπως θα έκαμπαν οι θρηνολογούσες γυναίκες της εποχής εκείνης.

II. Το κείμενο

Από τους ερευνητές αναγνωρίζεται ότι σε μερικά Αστημεία το ποίημα δεν είναι τόσο σαφές στα νοήματα. Αυτό ισως να οφείλεται περισσότερο στη δική μας άγνοια ορισμένων γεγονότων, εκφράσεων κ.λπ., ή ακόμη στη μεταβίβαση του Μασωριτικού κειμένου, γιατί γενικά αναγνωρίζεται ότι σε μερικά σημεία το κείμενο του βιβλίου του Ιεζεκιήλ είχε προβληματική μεταβίβαση.

Πάντως, παρά τις νοηματικές μικροασάφειες που υπάρχουν σε μερικούς στίχους και ιδιαίτερα στο στίχο (10β) που φαίνεται λόγω της πεζής του διατύπωσης να έχει χαλαρή σχέση με το όλο ποιητικό σώμα - και ισως να έχει διαφορετική ή μεταγενέστερη προέλευση - το όλο ποίημα αποτελείται από κοφτούς, νευρώδεις, ανομοιοκατάληκτους στίχους, από συχνά επαναλαμβανόμενες λέξεις που προσδίδουν έμφαση και από ορμητικό ρυθμό, παλμό και κίνηση, που μεταδίδουν στον αναγνώστη αυτό ακριβώς που ήθελε ο ποιητής να μεταδώσει. Την ταραχή και τη φρίκη, τη φρίκη και το φόβο που προκαλεί μια ρομφαία που ξεκοιλιάζει, μια ρομφαία που διαπερνάει «έως των ενδομυχών». Ένα ξίφος γυμνό και λαμπερό, ένα σπιλβωμένο ξίφος που επιτίθεται μια δεξιά, μια αριστερά, όπως στρέφεται το πρόσωπο ενός παρατηρητή.

Λαμπερές εικόνες και προσωποποιήσεις διαδέχονται ή μία την άλλη ανάμεσα στις φωνές και στις κραυγές και στους ολολυγμούς του προφήτη - ποιητή που οραματίζεται τη θραύση της ρομφαίας και το μέγεθος της απειλούμενης καταστροφής της άγιας πόλης.

Κι όταν σε ρωτήσουν γιατί, βαριαναστενάζεις; Απά-

ντησέ τους:

Για το μαντάτο που θαρθεί·
και κάθε καρδιά θα λιώσει
κι όλα θα παραλύσουν τα χέρια.
Και θα σβήσει κάθε πνοή.
Και θα νεροσταλιάσουν όλα τα γόνατα.
Να! Έρχεται. Θα γίνει. Έτσ' είπε ο Κύριος
(στίχος 7).

Δεν είναι σαφές ποιός είναι ο ομιλών στο άσμα του· μάλλον πρέπει να είναι ο ίδιος ο προφήτης.

Το ποίημα, εύλογα οι μελετητές ονόμασαν «άσμα της ρομφαίας», αφού όλο το περιεχόμενό του στρέφεται γύρω απ' τη συμβολική καταστρεπτική αυτής ρομφαία των Βαβυλωνίων, τη ρομφαία που, επειδή τη χρησιμοποιεί ο Θεός εναντίον του Ισραήλ, μπορεί να λέγεται και «ρομφαία του Γιαχβέ».

Εδώ ισως είναι αναγκαίο να υπενθυμίσουμε στον αναγνώστη - προς αποφυγή παρανοήσεων - ότι όχι μόνο ο Ιεζεκιήλ, αλλά και άλλοι Ιουδαίοι προφήτες βλέπουν την καταστρεπτική οργή των εχθρών, σαν «ράβδο του θυμού του Κυρίου», αφού μπορεί η επερχόμενη καταστροφή να αφυπνίσει το λαό από τη σκοτοδίνη και τον θηικό ξεπομπό. Έτσι ο πόνος και η θλίψη γίνονται «μεγάφωνο του Θεού» σ' έναν κουφό κόσμο...

«Μονάχα όποιος πιστεύει ότι του μιλάει ο Θεός, μπορεί να μιλήσει ή να οργισθεί ή να θρηνήσει, όμως μίλησαν, οργισθήκαν και θρήνησαν οι προφήτες» - γράφει ο Π. Κανελλόπουλος. «Η γλώσσα τους είναι ταυτόχρονα σκληρή και τρυφερή. Την ώρα που οργίζονται οι προφήτες ή που μεταφέρουν του οργισμένου Θεού τους λόγους, συνδυάζουν τη σκληρή λέξη και σκέψη με τις πιο απαλές παρομοιώσεις... Και μεσ' στην πιο μεγάλη οργή του λέει ο Κύριος στον Ιεζεκιήλ με μιαν άφαστη τρυφερότητα και θλίψη: «και διεσπάρη τα πρόβατά μου εν παντὶ ὄρει καὶ επὶ παν βουνὸν υψηλὸν καὶ επὶ πρόσωπον πάστης της γῆς διεσπάρη καὶ οὐκ ην ο εκζητῶν οὐδὲ ο αποστρέφων». Ναι, η ψυχή των προφητών είναι γεμάτη θλίψη και τρυφερότητα κι όταν ακόμη ο νους τους είναι γεμάτος οργή... Μόνον ο Ισραήλ γέννησε πνεύματα σαν τον Δαυίδ, τον Ησαΐα, τον Ιερεμία, τον Ιεζεκιήλ...» (ο χριστιανισμός και η εποχή μας, 1953, σελ. 2, 3).

Να σημειώσουμε ότι υπάρχουν ερευνητές, όπως ο G.A. Cook (Ezekiel, International Critical Commentary, 1937, σελ. 229), που πιστεύουν ότι το άσμα του ξίφους αρχικά είχε μεγαλύτερη έκταση και στην Βίβλο έχουν διαφυλαχθεί μόνον τμήμα ή μερικοί στίχοι του από το αρχικό. Η άποψη μπορεί να είναι πιθανή, αλλά εμείς αναγκαστικά θα περιοριστούμε στο διαφυλαχθέν κείμενο.

Έστω κι έτσι, θα διαπιστώσουμε πόσο σωστή είναι η κρίση του Κ. Φριλίγγου ότι «στη γλώσσα του (Ιεζεκιήλ) τη φλογερή και ασυγκράτητη, βρίσκεται την έκφρασή της η προφητική του ορμή και ξεσπά η ποιητική σκοτοδίνη του».

Το τραγούδι της ρομφαίας

Και πάλι ήρθε σε μένα ο λόγος του Κυρίου λέγων:
«Γιε ανθρώπου, προφήτεψε και πες:
Αυτό λέγει ο Κύριος:
Ξίφος, ξίφος
ακονίζεται και στιλβώνεται:
ακονίζεται για σφαγή
στιλβώνεται για να λάμψει σαν αστραπή:
(ή θα διασκεδάσουμε
ράβδε του γιου μου που καταφρονεῖς κάθε δέντρο;)»
Παραδίνεται στον σφαγέα
για να το κρατήσει με το χέρι:
το ξίφος ακονίζεται και στιλβώνεται,
για να δοθεί στο χέρι του σφαγέα.
«Κράξε και ολόλυκε, γιε ανθρώπου!
Γιατί έπεσε στο λαό μου
πάνω σ' όλους τους άρχοντες του Ιαραϊλ,
που με τον λαό μου παραδόθηκαν στο ξίφος.
Για τούτο χρύπτησε τον μηρό σου,
διότι επίκειται δίκη:
και ποιος δύναται να περιφρονήσει την ράβδον της
οργής μου?»
Λόγος Κυρίου του Θεού.
Για τούτο προφήτεψε γιε ανθρώπου,
και κρότησε τα χέρια
ας κατέλθει το ξίφος για δεύτερη φορά,
ας κατέλθει για τρίτη φορά
το ξίφος γι' αυτούς που θα σφαγούν,
το μέγα ξίφος των μελλόντων να σφαγούν!
Φέρε σ' αυτούς τρόμο, έως ότου λυώσει η καρδιά τους
και πολλοί απ' αυτούς πέσουν νεκροί σε όλες τις πύλες
τους,
παραδομένοι στο ξίφος,
που κατασκευάσθηκε να λάμπει ως αστραπή
και ακονιστήκε για σφαγή!
Στρέψε προς τα πίσω,
προς τα δεξιά, προς τα μπροστινά, προς τα αριστερά,
οπουδήποτε κατευθύνεται η αιχμή σου!

Και εγώ επίσης θα κρατήσω τα χέρια μου
και θα χορτάσω την οργή μου.
Εγώ, ο Κύριος ελάλησα». (στιχ. 9 - 17)

(Απόδοση από τη μετάφραση διορθωμένου Μασωρι-
τικού του καθηγητή Αθ. Χαστούπη)

III. Ιεζεκιήλ: μια ποιητική μεγαλοφυία

Το διάπυρο αυτό ποίημα δεν είναι το μοναδικό που
δείχνει την ποιητική μεγαλοφυία του ποιητή - προ-
φήτη, που γίνεται όργανο του Γιαχβέ, όταν τον προστά-
ζει: «Υιέ ανθρώπου προφήτευσε».

Πρέπει κανείς να διαβάσει και άλλα ποιητικά κομμά-
τια απ' το βιβλίο του προφήτη, όπως το κεφ. 16: 1 - 5
όπου αναφέρεται με θαυμάσια ποιητική γλώσσα στην
εύνοια του Ιούδα από το Θέο παρά την πνευματική απι-
στία (ειδωλολατρεία) του πρώτου, το κεφ. 19: 1 - 14 που

αναφέρεται ως θρήνος των ηγεμόνων του Ισραήλ, το
κομμάτι για την Οολά και την Οολιβά - συμβολικά
ονόματα της Σαμάρειας και της Ιερουσαλήμ - (κεφ. 23)
και ιδιαίτερα τον περιφημό «θρήνο της Τύρου» (κεφ. 27:
1 - 36), για να καταλάβει με ποιον έχει να κάνει. Κι ας
κάνει τον κόπο να διαβάσει και να ξαναδιαβάσει τη
φοβερή περιγραφή του κινούμενου άρματος και των
πετωμένων αστραποβόλων χερουβίμ, των τεσσάρων
ζώων (βόδι, άνθρωπος, λιοντάρι, αετός) και θα τον
καταλάβει ένθεο ρίγος. Αυτό το ρίγος που μεταδίδουν οι
μεγάλοι προφήτες, τα μεγάλα πνεύματα, οι μεγάλοι ποι-
τές:

Αντίκρυσα τα οράματα του Θεού...

Είδα ένα άρμα ζεμένο με τέσσερα άλογα.

Πάνω απ' τα ζώα και το άρμα ανοίγονται μια έκταση
όμοια μ' ένα φοβερό κρύσταλλο...

κι είδα και κάπι άλλο που έμοιαζε με φωτιά, κι απ' όπου
βγήκε κάπι σαν χέρι...

Και μια φωνή είπε:

«Οι βασιλιάδες και οι κριτές έχουν μεσ' στις ψυχές τους,
κοπριά.

Θα βγάλω απ' τα στήθια τους τις πέτρινες καρδιές τους
και

θα τους δώσω μια καρδιά από σάρκα...»

Και ακόμα πρέπει να διαβάσει το όραμα της κοιλάδας
των ξηρών οστών (κεφ. 37).

«Ο κύριος με απόδεσε σε μια πεδιάδα με οστά αποξηρά-
μένα.

Με πέρασε ολόγυρ' από κοντά τους και μού 'πε
Μπορούν, γιε ανθρώπου, να ζωντανέψουν αυτά τα
κόκκαλα;

Και μού 'πε: Προφήτεψε απάνω τους...

Και προφήτεψε καθώς διατάχτηκα.

Και μόλις προφήτεψα, έγιν' ένας θόρυβος σα σεισμός

Και τα κόκκαλα σύρθηκαν κοντά,

Κάθε κόκκαλο στο δικό του κόκκαλο.

Και κοίταξα κι ευθύς

Φυτώσαν, νεύρα και σάρκες απάνω τους

Και σκεπάστηκαν με δέρμα

Πνεύμα όμως δεν ήταν μέσα τους...

Και μπήκε πνεύμα μέσα τους και ζωντάνεψαν και στά-
θηκαν στα πόδια τους».

Είναι γνωστό, ότι η φοβερή αυτή όραση άσκησε μεγά-
λη επιδραση στην ιουδαιο-χριστιανική γραμματεία και
τέχνη και ενέπνευσε ακόμα και τον Διονύσιο Σολωμό
στους στίχους του.

Σε τι διαφέρουν αυτές οι περιγραφές, οι συμβολισμοί,
οι εικόνες, τα μυστηριώδη λόγια, από την τραχεία και
πύρινη «αποκαλυπτική» γλώσσα της Ιωάννειας Απο-
κάλυψης; Οι παραλληλισμοί και οι ομοιότητες είναι
φανερές ακόμη και για τον πιο αμύντο. Για τον απαιτη-
τικό αναγνώστη όμως η εμβάθυνση και η σύγκριση
μεταξύ των δύο κειμένων θα τον οδηγήσει σε ενδιαφέ-
ροντα συμπεράσματα. Νομίζω ακόμα, πως θα μπορού-
σε ο ποιητής μας ορθά να θεωρήθει ως η «γέφυρα» ανά-

Το τραγούδι της ρομφαίας

μεσα στην «προφητεία» και την «αποκάλυψη».

Είπαν μερικοί πως η ποιηση του Ιεζεκιήλ δε μπορεί να φθάσει το ύψος της ποιησης ενός Ησαΐα, του Ιερεμία, ενός Αμώς και του Ωσηέ. Αναμφίβολα το αρχαίο Ισραήλ έχει να επιδείξει πολλά μεγάλα ποιητικά αναστήλωτα. Και αναμφίβολα ο Ησαΐας π.χ. είναι ένας από τους μεγαλύτερους - αν όχι ο μεγαλύτερος - λυρικός ραψωδός του αρχαίου Ισραήλ. Η παρατήρηση μπορεί να θεωρηθεί ορθή, υπό την έννοιαν, ότι ο Ιεζεκιήλ υστερεί στην κομψότητα της γλώσσας έναντι των παραπάνω προφητών - ποιητών. Άλλη η ποιητική δύναμη του Ιεζεκιήλ βρίσκεται στην ζωντανή και υπέρλογη εικονοπλασία, στις αλληγορίες και παραβολές του, που αναμιγνύει με έντονα θητικά διδακτικά στοιχεία μαζί με μια τραχεία και πρωτόγονη - σε πολλές περιπώσεις - γλώσσα. Αυτά τον καθιστούν απαράμιλλο - έναν *sui generis* ποιητή - με εντελώς προσωπικό και πρωτότυπο ύφος: έναν ποιητή με γλώσσα βαπτισμένη σε «πυρ συστρεφόμενον» που ακούγεται από ένα στόμα βαθύχειλο και βαρύγλωσσο.

Ο καθένας που θα διαβάσει μερικές σελίδες από τον Ιεζεκιήλ γρήγορα θα εννοήσει ότι έχει να κάνει με μια ποιητική φυσιογνωμία απλή και σύνθετη μαζί με μια πύρινη φυσιογνωμία που ομιλεί κατά την ωραία έκφραση του καθηγητή Β. Βελλά:

«μυριάκις, εις μυρίους τόνους και με μύριες εκφράσεις» (Θρησκευτικές προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης, 1963, τομ. 2ος, σελ. 152).

Ζηλωτής υπέρ του Θεού του, στην κυριολεξία καταφαγωμένος από το ζήλο του, εκστασιαστικός οραματιστής και συμβολιστής, ο κήρυκας αυτός της καταστροφής αλλά και της παρηγοριάς της αποκαταστάσεως του λαού του, αποδίδει τα βιώματά του με οράσεις και συμβολικές πράξεις, με παροιμίες και αινίγματα και μια ποιηση που αποκαλύπτει φραστική δύναμη, βάθος σκέψης, φαντασία και πρωτότυπη εικονοποιία. Ξέρει να εναλλάσσει τη σκληρότητα με την τρυφερότητα, την σαφήνεια και την σκοτεινότητα, να χρησιμοποιεί αισθητικές αλλά και αντιασθητικές μαζί φράσεις και εικόνες και να φτιάχνει μια ποίηση δυνατή και περιπλοκή όσο φλογερή και πολυσύνθετη ήταν η ανεπιτήδευτη προσωπικότητά του. Είναι ο προφήτης - ποιητής της φρίκης με την απέραντη φαντασία και με την αρτιότερη και φιλολογικότερη μορφή στις παραβολές του (Κ. Φριλίγγος). Είναι ο ορμητικότερος και ο μαχητικότερος, ο ασυμβίβαστος, ο αυστηρός τόσο με τον εαυτό του όσο και τους άλλους, προφήτης - ποιητής, ίσως ο περισσότερο μεγαλοπρεπής συγγραφέας της Παλαιοδιαθηκικής φιλολογίας.

Ακόμα και πολλά απ' τα θεωρούμενα πεζά κομμάτια του βιβλίου του παύουν να είναι πεζά, αν διαβαστούν με το κατάλληλο μάτι και την κατάλληλη ψυχική προδιάθεση ή προσέγγιση του αναγνώστη.

Ό,τι άλλο θα μπορούσε να πει κανείς με περιεκτικό

αλλά και πρωτότυπο τρόπο για το μεγάλο αυτό ποιητή, το λέγει ο μεγάλος Βίκτωρ Ουγκώ με λίγα, αλλά μεστά νοήματος λόγια:

«Ο Ιεζεκιήλ είναι το άγριο θηριό μάντης. Το πνεύμα των σπηλαίων. Οι σκέψεις που τις ταράζει ο βρυχηθμός... Η φύση και η ανθρωπότητα συγχωνεύονται μεστο στο απαλυμένο ουρλιαχτό που αφίνει ο Ιεζεκιήλ... Μένων ανάμεσα στους βάτους λέει...»

Για τους Εβραίους η ανάγνωση του Ιεζεκιήλ ήταν κάτι το φοβερό: δεν άφηναν να τον διαβάζουν πριν κλείσουν τα τριάντα τους χρόνια. Οι iερείς, ανήσυχοι, σφράγιζαν ως απαραβίαστο αυτό τον ποιητή...

Ο Ιεζεκιήλ έχει τη βρωμά πάνω στα χειλή του και μέσ' στα μάτια του τον ήλιο... Αναζητείστε ανώτερη διατύπωση απ' τα λόγια του, δε θα τη βρείτε...».

Όταν διαβάζεις Ιεζεκιήλ τότε θα νοιώσεις πόσο ασήμαντη και χοϊκή, πόσο τετριμμένη είναι αυτή η ποιηση που προβάλλεται στις μέρες μας σαν ποιηση, από πεζά πνεύματα, απευθυνόμενη ίσως μόνο σε αδαείς αναγνώστες...

Αρκει και λίγους μόνο στίχους να διαβάσεις από έναν ποιητή σαν τον Ιεζεκιήλ, για να νοιώσεις τη δύναμη της μεγάλης ποιησης!

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΤΑΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη και σπουδάσει Νομικά στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Συνέχισε μεταπτυχιακές σπουδές στο δημόσιο και Ποινικό Δίκαιο, στο ίδιο Πανεπιστήμιο. Σπούδασε επίσης Νομικά στο Παν. του Τύμπηκεν της Γερμανίας. Από το 1977 είναι δικηγόρος. Παράλληλα ασχολείται με το δοκίμιο, την ποίηση και τη ζωγραφική. Εκτός από τις σπουδές του στο δίκαιο, μελέτησε κοινωνιολογία, ψυχολογία, φιλοσοφία, βιβλική θεολογία, αρχαιολογία κ.ά. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα εσπιάζονται κυρίως στα θέματα δικαίου και φιλολογίας της αρχαίας Εγγύς Ανατολής.

Σπουδαίοτερες εργασίες του: «Ο Δανιήλ στο λάκκο των... Κριτικών» (1982). «Η Lex talionis στον Κώδικα του Χαρμουραμπί και στην Πενταευχιακή νομοθεσία» κ.ά. Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με θέματα βιβλικής κριτικής και σχετικά μελετήματά του δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό «Επιστήμη και Πίστη» και στα «Χρονικά». Έχει εκδόσει τις ποιητικές συλλογές «Φωτιτροπισμός» (1985), «Σπαράγματα» (1987) και «Σύφλογο» (1988) - το τελευταίο με το ψευδώνυμο Άγγελος Δημητρίου.

Συνεργασίες του σε μελέτες, δοκίμιο και ποίηση δημοσιεύτηκαν σε πολλά γνωστά περιοδικά λόγου και τέχνης. Μετέφρασε στα ελληνικά ξένους ποιητές (Γκαμπριέλα Μιστράλ, Κλάιβ Λιούις, Γιόσεφ Μπρόντισ κ.ά.).

Ποιήματά του μεταφράστηκαν στην Αγγλική και Γερμανική και ιδιαίτερα στη Γαλλική από τον Γιώργο Ζωγραφάκη και τον Γάλλο Ελληνιστή Gaston H. Auftere. Για το δοκιμακό και ποιητικό του έργο βραβεύτηκε σε διαγωνισμούς και το 1989 πιμήθηκε με το Α' βραβείο δοκιμίου από το Δήμο Θεσσαλονίκης και το Α' βραβείο ποίησης του «Πολύπτυχου».

Έκθεση της Αγγλοαμερικανικής Ερευνητικής Επιτροπής σχετικά με τα προβλήματα του Εβραϊσμού στην Ευρώπη και την Παλαιστίνη το 1946

Mετά το τέλος του β' παγκοσμίου πολέμου συνέκροτήθη η Αγγλοαμερικανική Ερευνητική Επιτροπή για να μελετήσει τα προβλήματα του Εβραϊσμού στην Ευρώπη και την Παλαιστίνη. Η έκθεση παρουσιάστηκε από την Γραμματεία Εξωτερικών Υποθέσεων της βρετανικής κυβερνήσεως, κατ' εντολήν της Α.Μ. της Βασιλισσῆς της Μ. Βρετανίας. Η έκθεση κυκλοφόρησε από το τυπογραφείο της Α.Μ. με τα στοιχεία: Διάφορα Νο 8 (1946).

Ειδικά για την κατάσταση των Εβραίων της Ελλάδος, αμέσως μετά τον πόλεμο, η έκθεση αναφέρει τα εξής:

Ελλάδα

Στην Ελλάδα υπάρχουν περίπου 10.000 Εβραίοι επιζώντες από έναν προπολεμικό πληθυσμό 75.000. Από τη Θεσσαλονίκη, τη μεγαλύτερη Κοινότητα που αριθμούσε 56.000 μέλη, επέζησαν μόνο 2.000. Κατά τη διάρκεια της ναζιστικής κατοχής η πλειονότητα των Εβραίων εκτοπίστηκαν, ενώ μερικοί παρέμειναν κρυπτόμενοι. Οι επιζήσαντες διασκορπίστηκαν τώρα σε όλη τη χώρα. Οι μεγαλύτερες Κοινότητες είναι τώρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.

Βασικά δεν υπάρχει αντισημιτισμός. Στην πραγματικότητα όλες οι εβραϊκές περιουσίες κατασχέθηκαν, εν

MISCELLANEOUS No. 8 (1946)

Report of the Anglo-American
Committee of Enquiry regarding
the problems of European
Jewry and Palestine

Lausanne, 20th April, 1946

Presented by the Secretary of State for Foreign Affairs to Parliament
by Command of His Majesty

LONDON
HIS MAJESTY'S STATIONERY OFFICE
Price 11. 3d. Net

Cmd. 6808

τούτοις παρ' ότι θεσπισθήκε νομοθεσία με σκοπό την απόδοσή της, η διαδικασία θα είναι αναπόφευκτα δύσκολη και μπορεί να περιπλέξει τις σχέσεις μεταξύ των Εβραίων και του περιβάλλοντος πληθυσμού.

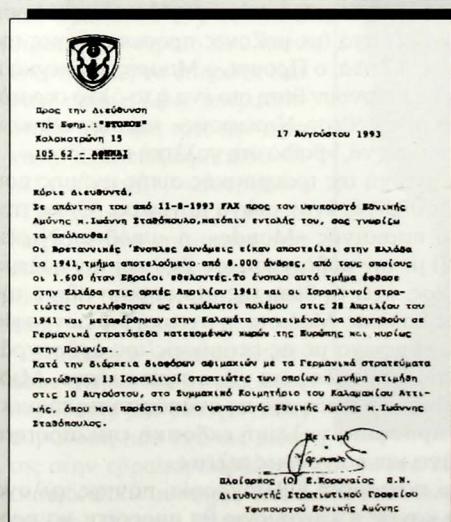
Υπάρχουν οξειδες οικονομικές δυσκολίες. Ο μισός περιπου εβραϊκός πληθυσμός λαμβάνει βοήθημα. Η ήλλειψη ισορροπίας στις μικρές Κοινότητες, όπου η πλειονότητα των επιζώντων είναι άνδρες, επηρεάζει δυσμενώς τις προοπτικές για οικογενειακή ζωή. Ο αριθμός των πιθανών μεταναστών εκτιμάται ότι ανέρχεται στο 50% ανάλογα με τον εκπημπή. Πολλά θα εξαρτητούν από την πρόοδο της οικονομικής ανάκαμψης.

ΕΒΡΑΙΟΙ ΕΘΕΛΟΝΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Στο τεύχος (αριθμ. 123, Νοεμβρίου - Δεκεμβρίου 1993) του Συμβουλίου μας, δημοσιεύθηκε έγγραφο του υπουργείου Εθνικής Αμυνας σχετικά με τους Εβραίους εθελοντές που πολέμησαν στην Ελλάδα στο πλευρό των συμμάχων (με τις Βρετανικές Ένοπλες Δυνάμεις) κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Το έγγραφο αυτό απευθυνόταν στο αντισημιτικό έντυπο «Στόχος», το οποίο είχε αμφισβητήσει το σχετικό γεγονός. Ο «Στόχος» σε νεότερο δημοσίευμά του, στις 26.1.94, αναγνωρίζει ότι έκανε λάθος στον αριθμό των πεσόντων Εβραίων, ο οποίος δεν ήταν 113, αλλά 13.

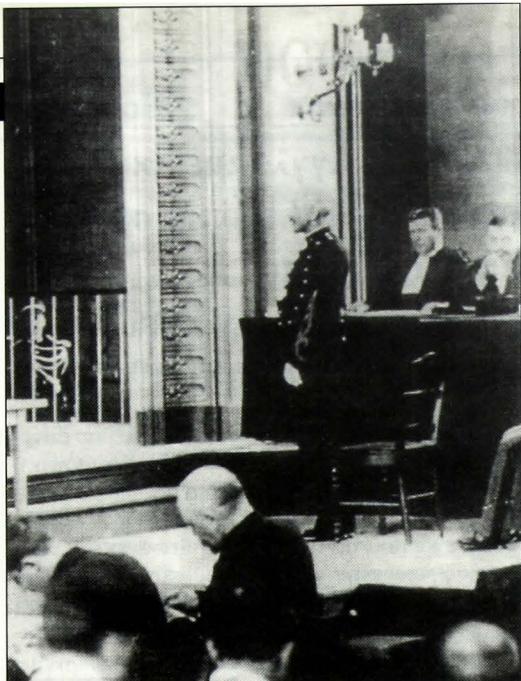
Για την ιστορία δημοσιεύουμε φωτοτυπία του σχετικού έγγραφου του υπουργείου Εθνικής Αμυνας.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΝΤΡΕΙΦΟΥΣ

Και όμως ήταν αθώος

Έναν αιώνα (και χίλιες μελέτες) μετά την υπόθεση Ντρέιφους υπάρχουν ακόμα Γάλλοι που δεν έχουν μείνει ικανοποιημένοι από την αθώωση του Εβραίου στρατιωτικού

Στιγμιότυπο από την ακροαματική διαδικασία

Εκατό χρόνια συμπληρώνονται φέτος από την περιώδυνη «υπόθεση Ντρέιφους» που διαίρεσε κυριολεκτικά τη Γαλλία σε δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα και απειλήσει σοβαρά ακόμη και την ίδια την ύπαρξη της Τρίτης Δημοκρατίας. Ομολογουμένως, η επετειος έρχεται σε μια παράξενη στιγμή για τη Γηραιά Ήπειρο, την ώρα που ο εθνικισμός και ο ρατσισμός, δύο ασθένειες διόλου αμέτοχες στην άδικη καταδίκη του Ντρέιφους, τείνουν ξαφνικά να επανέλθουν στο προσκήνιο.

Η υπόθεση ξέσπασε το 1894, όταν ο (εβραϊκής καταγωγής) αξιωματικός του γαλλικού στρατού **Άλφρεντ Ντρέιφους** κατηγορήθηκε ότι πουλούσε στρατιωτικά μυστικά στους Γερμανούς. Ο Ντρέιφους δικάστηκε, κριθήκε ένοχος και καταδικάστηκε σε ισόβια δεσμά στο περιβόλητο «Νησί του Διαβόλου». Εν τούτοις, για τους νηφάλιους παρατηρητές ήταν σαφές, ότι και τα αποδεικτικά στοιχεία ήταν ανεπαρκή και η διαδικασία που τηρήθηκε δεν ήταν η νόμιμη. Έτσι η οικογένεια του Ντρέιφους περιστοιχιζόμενη από μια ομάδα διανοούμενων και πολιτικών άρχισε μια δημόσια εκστρατεία πιέζοντας για την επανάληψη της δίκης.

Η «υπόθεση Ντρέιφους» κράτησε 12 ολόκληρα χρόνια και εξελίχθηκε σε μείζονα πολιτική κρίση. Η οξύτατη αντιπαράθεση ανάμεσα σε «dreyfusards» και «antidreyfusards» θεωρείται ότι αντανακλούσε τα βαθύτερα σχίσματα και τις εντάσεις της γαλλικής κοινωνίας της εποχής. Από το ένα μέρος βρίσκονταν καθολικοί, αντισημίτες, εθνικιστές και εν γένει συντηρητικοί, που θεωρούσαν ότι η όλη υπόθεση ήταν μια «απόπειρα των εχθρών του Έθνους να πλήξουν την αξιοποιεία του στρατού και να αποδυναμώσουν τη Γαλλία». Από το άλλο μέρος βρίσκονταν αριστεροί διανοούμενοι,

Εβραίοι και ριζοσπάστες που «ήθελαν τον εκδημοκρατισμό του στρατού και τη θέση του υπό την εξουσία του κοινοβουλίου».

Ο Ντρέιφους αθωώθηκε οριστικά το 1906, προήχθη σε συνταγματάρχη και έλαβε το παράσημο της «Λεγεώνας της Τιμής». Εν τούτοις, η «υπόθεση Ντρέιφους» δεν ήταν απλώς η υπόθεση μιας δικαστικής πλάνης. Μέσα από διαδοχικούς σπασμούς (ανάμεσά τους το περίφημο «Κατηγορώ» του μυθιστοριογράφου **Εμίλ Ζολά**, που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «L' Aurore» του Κλεμανσό) η Γαλλία άλλαξε και η Τρίτη Δημοκρατία μπήκε σε νέα φάση, που έφερε τον επίσημο χωρισμό κράτους και εκκλησίας, που πραγματοποιήθηκε το 1905. Ταυτόχρονα, η ένταση της κρίσης ήταν τόσο μεγάλη και η πόλωση έλαβε τέτοια οξύτητα (με μείζονες προσωπικότητες της εποχής όπως ο Ζολά, ο Προυστ, ο Μπαρές, ο Ντεγκά και ο Ντιρκέμ να παίρνουν θέση στο ένα ή το άλλο στρατόπεδο), που η «υπόθεση Ντρέιφους» «αποτυπώθηκε», όπως λέγεται συχνά, «βαθιά στη γαλλική συνείδηση».

Είναι η αντοχή της τραυματικής αυτής μνήμης που δοκιμάζεται σήμερα, έναν αιώνα αργότερα. Όπως επισημαίνει ο παρισινός «Monde», η «υπόθεση Ντρέιφους», μαζί με την κυβέρνηση του Βισί και τον πόλεμο της Αλγερίας, έχει τη θέση της στο υποσυνείδητο της σύγχρονης Γαλλίας. Μάλιστα, η σχετική βιβλιογραφία ανέρχεται, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του αρθρογράφου της ίδιας εφημερίδας στα χίλια περίπου έργα. Αξιοσημείωτο είναι, ότι εκτός από τις αναπόφευκτες επανεκδόσεις, η πρόσφατη γαλλική εκδοτική επικαιρότητα περιλαμβάνει και καινούριες μελέτες.

Με τόσο εκτεταμένη βιβλιογραφία, πάντως, εύλογα διερωτάται κανείς τι καινούριο θα μπορούσε να προστεθεί στην υπάρχουσα γνώση για την «υπόθεση Ντρέι-

φους» και ποιος συντηρεί το ενδιαφέρον που την περιβάλλει.

Ο «Monde» προτείνει μια παράξενη απάντηση: «Στην πραγματικότητα, η συζήτηση και το μυστήριο γύρω από την υπόθεση οφείλεται σε αυτούς, τους οποίους η αθώωση του Ντρέιφους έχει αφήσει περισσότερο ή λιγότερο ανικανοποίησους». Εν τούτοις, η εξαντλητική ιστορική έρευνα της υπόθεσης (και δη από όλες σχεδόν τις οπικές γωνίες) δεν αφήνει αμφιβολίες ότι ο Ντρέιφους ήταν αθώος.

Οι Γάλλοι καλό θα ήταν να μελετήσουν κάποιες άλλες πλευρές που ενδεχομένως είχε η «υπόθεση Ντρέιφους» και ποι συγκεκριμένα, «ποια ήταν η σχέση ανέμεσα στον γαλλικό αντισημιτισμό και το μεταγενέστερο Ολοκαύτωμα των Εβραίων κατά τον β' παγκόσμιο πόλεμο». «Άραγε — διερωτάται ο "Monde" — η κρίση που έφερε η "υπόθεση Ντρέιφους" προετοιμασε το έδαφος για τη θετική αντίδραση της κοινής

γνώμης απέναντι στην κυβέρνηση του Βισι; Είναι βέβαιο ότι ο αντισημιτισμός υπήρξε μια από τις κινητήριες δυνάμεις πίσω της».

Εν τούτοις, τέτοιου τύπου προβληματισμοί δεν κρατούν πολύ. Οι Γάλλοι προτιμούν να υπογραμμίζουν αυτά που τους απομακρύνουν και όχι αυτά που τους ενώνουν με την «υπόθεση Ντρέιφους». «Παραδόξως, επιχειρώντας σήμερα την αναψηλάφηση της υπόθεσης Ντρέιφους — σημειώνει ο "Monde" — επιστρέφει κανείς σε μια πολιτική ατμόσφαιρα μάλλον ανεπικαρπη, όταν η Γερμανία ήταν για τους Γάλλους μια δύναμη επεκταπική που την μισούσαν, την φοβούνταν και μυστικά ίσως την φθονούσαν».

Εκατό χρόνια μετά την «υπόθεση Ντρέιφους», οι Γάλλοι έχουν την παρηγοριά ότι ο άξονας Παρισιού - Βόννης μπορεί να τρίζει, αλλά τουλάχιστον κρατά ακόμη.

[Από «Το Βήμα», 30.1.1994]

Η διαχωριστική γραμμή

Για τους αντιπάλους του ο Ντρέιφους ήταν η ενσάρκωση του προδότη. Αλλά και οι υποστηρικτές του ήταν αρκετά σκληροί μαζί του. Για παράδειγμα, δεν του συγχώρησαν το γεγονός ότι αρνήθηκε τη χάρη του Προέδρου της Δημοκρατίας την επόμενη της δίκης της Ρεν. Ο Ντρέιφους δεν ήταν άγιος. Ήταν ένας αξιωματικός σαν όλους τους άλλους. Έβαζε τη Γαλλία, την πατρίδα του, πάνω από όλα. Σεβόταν και αγαπούσε τον γαλλικό στρατό, τον στρατό που ήταν υπερήφανος να υπηρετεί. Και όταν ήρθε η ώρα, υπερασπίστηκε την τιμή του, την τιμή ενός Γάλλου αξιωματικού. Οι λέξεις «τιμή», «πατρίδα», «Γαλλία» επανέρχονται διαρκώς στα γράμματα που στέλνει στη γυναίκα του Λουκία από το Νησί του Διαβόλου.

Ωστόσο, ο λοχαγός Ντρέιφους ανήκει και σε μια άλλη παράδοση, μια οικογενειακή παράδοση που έχει τις ρίζες της στην εβραϊκή παράδοση και σε ένα δημοκρατικό εκπαιδευτικό σύστημα, έτσι όπως αυτό διαμορφώθηκε από τη Γαλλική Επανάσταση. Ο Ντρέιφους πίστευε

στην αλήθεια, στη δικαιοσύνη και στον κοινό τους στόχο. Αν δεν πίστευε τόσο πολύ σε αυτές τις αρχές, δεν θα είχε αντέξει το κάτεργο όπου τον είχαν στείλει και θα είχε αφήσει εκεί την τελευταία του πνοή. Επειδή όμως συγκέντρωνε πάνω του τόσο διαφορετικές παραδόσεις, φαινόταν ότι δεν συμμετείχε στο δράμα του, ότι ήταν απών.

Πάνω στον Ντρέιφους ξέσπασε με ορμή το αντισημιτικό κύμα που είχε αρχίσει να δημιουργείται στη Γαλλία μετά το 1880. Ο Ντρέιφους όμως δεν ήταν Εβραίος με την έννοια που δίνουμε στη λέξη σήμερα - πενήντα χρόνια μετά το Ολοκαύτωμα. Ανήκε στην πλούσια αστική τάξη με τη δημοκρατική παράδοση και ο Ντρέιφους δεν πίστευε με φανατισμό στην εβραϊκή θρησκεία. Ήταν Εβραίος, όπως οι άλλοι ήταν καθολικοί ή προτεστάντες.

[Απόσπασμα από
άρθρο του Jean-Denis Bredin, στη **Monde**, από «Το Βήμα», 30.1.1994. - 'Άλλα άρθρα για την υπόθεση Ντρέιφους έχουν δημοσιευθεί στο τεύχος 25 του περιοδικού **Χρονικά**']

Η ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΑΖΑΡΤΕΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΤΡΑΤΗ ΔΟΥΚΑ

Hοικογένεια Ταζάρτες (Λεβή Ταζάρτες, συζύγος Λουκία και δύο παιδιά, Ισιδωρος και Αρνάλντο) ζούσε στη Θεσσαλονίκη. Όταν μπήκαν στην Ελλάδα οι Ιταλοί το 1943, ο κ. Λεβή Ταζάρτες διασθάνθηκε τον κινδυνό και συζήτησε το θέμα με τον πρόσφατα αποθανόντα κορυφαίο λογοτέχνη της Θεσσαλονίκης Νίκο - Γαβριήλ Πεντζίκη, ο οποίος του συνέστησε να αποταθεί στον λογοτέχνη Στρατή Δούκα.

Ο Στρατής Δούκας ζούσε τότε στην

Αθήνα με τη σύντροφό του και μετέπειτα γυναίκα του Δήμητρα Δούκα και τα δύο παιδιά της, από πρώτο γάμο, 'Αγγελο και Κώστα Διακάκη. Στην τριπλακοτοικία της οδού Ορμηνίου 3 (πίσω από το Χίλιον) το Πάσχα του 1943 ήρθαν στην Αθήνα και έμειναν στο σπίτι του Δούκα ο Ισιδωρος και ο Αρνάλντο Ταζάρτες και αργότερα, τον Αύγουστο του '43, όποτε ανέλαβαν οι Γερμανοί ως αρχές κατοχής, και οι γονείς τους. Ένα μήνα μετά ο Ισιδωρος έφυγε για τη Μέση Ανατολή και έτσι στο υπόγειο της κατοικίας Δούκα

έμειναν τα τρία μέλη της οικογένειας Ταζάρτες.

Αναγκάστηκαν να φύγουν για κάποιο λόγο (πιθανώς κάποιος τους πρόδωσε) και ο Δούκας φρόντισε να βρουν άλλη στέγη. Εν τω μεταξύ είχαν προμηθευτεί πλαστές ταυτότητες και ο Αρνάλντο είχε το όνομα του 'Αγγελού Διακάκη. Από την οικογένεια Δούκα σήμερα επιζει ο Κώστας Διακάκης, ο οποίος και περιποιήθηκε τον Στρατή Δούκα στα τελευταία χρόνια της ζωής του.

Επιστολή Πεντζίκη προς Δούκα

Στο περιοδικό «Ευθύνη» (Ιανουάριος 1994) δημοσιεύθηκε

«Θεσσαλονίκη, 6 Σεπτεμβρίου 1943

Αγαπητή μου Στρατή,

Απαντώ στην επιστολή σου. Χάρηκα την είδηση του γάμου σου. Δεχθείτε απ' όλους εδώ τις θερμότερες ευχές.

Δεν κάθισα το ίδιο βράδυ, την Τετάρτη, να σου απαντήσω περιμένοντας την Κυριακή, που πήγαμε εκδρομή, για να συμπεριλάβω τις εντυπώσεις μου. Δεν υπήρξε τίποτα το ενδιαφέρον ή μάλλον τελευταία δύσα μου συμβαίνουν ή κάνω μού είναι αδιάφορα, ώστε να τα θυμάματα ξεχωριστά. Πρόσωπα, πράγματα, όλα λασπιάζουν μέσα μου και χρησιμεύουν μόνο ως αφετηρία στη σκέψη μου, όταν σκέ-

φτοριαί πώς ήμουν χτες, ανάμεσα στους άλλους, μού δημιουργείται το αισθήμα μιας απούσης παρουσίας. Μ' όλες τις υλικές εκδηλώσεις μας, τη γνώση των πραγμάτων και τα αισθήματά μας, ολοφάνερος - δίχως καμία προσποίη μπροστά στους άλλους - ξεκινώντας από την ανάγκη να χαρακτηρίσω τη διαφορετική αντίληψη του ιδίου αισθήμου κόσμου την ίδια ώρα, πρέπει να μεταχειριστώ πηγή έκφραση ότι υπήρχα σ' έναν άλλον κόσμο. Ευριστόκμενος παντού παρών, συμμετέχων σε όλες τις διάφορες εκδηλώσεις της ζωής, αντιλαμβάνομαι ότι υπάρχω σ' έναν άλλο κόσμο. Στις συζητήσεις δεν φανατίζομαι και καταλαβαίνω του καθενός την δίκαια απόψη, αρκεί μόνο να μη μου πειράξουν την ακεραιότητα των εν ερμοί. Τότε βάζω τις φωνές σαν πληγώμενο σκυλί ή παιδί. Έτσι εξηγείται το τελευταίο μου τοάκωρα με τη συντροφιά μας, όταν επιχειρήσα να τους εξηγήσω πων... κοσμοθεωρία μου για να τους πάρω κοντά μου, νά 'ναι αληθινά χαρούμενοι. Όμως, όπως μου είπαν οι άλλοι, τώρα καταλαβαίνουν τα κείμενά μου καλύτερα.

Έγραψα και το 14ο ποίημα της σειράς «Φωτογραφίσεις». Το καθένα είναι αρκετά μεγάλο, όχι όπως τα δύο πρώτα που σου έστειλα, αλλά με καθαρότερο ρυθμό και σπιχουργία. Ο κάθε στίχος έχει μια σταθερή τομή στη μέση. Θα εξακολουθήσω να σου περιγράφω τις ιδέες και τις προθέσεις μου. Μελετώ επίσης να συντάξω ένα ποίημα για τους αγγέλους.

Χαιρέτισέ μου την κυρια Δήμητρα, το γιό σου Κωστάκη και όλους της παρέας. Ιδιαιτέρως τα δύο παιδιά και τους γονείς των*. Σ' έχω επιθυμήσει πολύ και δεν βλέπω την ώρα ν' ανταμώσουμε να τα πούμε.

Με αγάπη
Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης

* Πρόκειται για την οικογένεια των Εβραιών που φιλοξένησε ο Δούκας στην κατοχή, ύστερα από παράκληση του Πεντζίκη.

• Οι Εβραίοι της Σμύρνης

✓ Ο. κ. Δημ. Γιαννακό-
πουλος - Αγ. Παρα-

σκευή - αναφερόμενος στα στοιχεία που δημοσιεύθηκαν στο φύλλο 127 του περιοδικού μας για την Ισραηλιτική Κοινωνία Σμύρνης, αναφέρει:

«Πρέπει να γνωρίζετε άλλωστε, ότι οι Ελληνομικρασιάτες έχουν και αυτοί ισραηλιτικό αίρα, καθώς εκατοντάδες χιλιάδες Ιουδαίοι ασπάσθηκαν διά της βίας ή διά της θελήσεώς τους (βλ. Απόστολο Παύλο Ταρσού Κιλικίας) τον χριστιανισμό και ανεμείχθησαν με τους Έλληνες της Μικρασίας κατά τα πρωτοχριστιανικά και βυζαντινά χρόνια».

• Οι Εβραίοι των Παξών

✓ Σε συνέχεια δημοσιεύ-

ματος στο φύλλο 127 (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1993) του περιοδικού μας για τους Εβραίους των Παξών, ο κ. Ααρών Σολ.

Ασέρ - Ν. Σμύρνη - διευκρινίζει:

«Ο Μωσής Μεναχέμ

Ασέρ ήταν πρώτος εξάδελφος μου και σκοτώθηκε στην Μ. Ασία το 1922. Ήταν γιος μιας πολυμελούς οικογένειας του Μεναχέμ Μιχαήλ Ασέρ, από την οποία δυστυχώς δεν σώθηκε κανείς. Ο θείος ήταν υφασματέμπορος και κατά καιρούς άνοιγε μαγαζί και στους Παξών, ήταν δε - όπως έμαθα - πολύ αγαπητός από τον μικρό πληθυσμό των Παξών».

ΧΡΟΝΙΚΑ ΖΕΒΡΟΝΟΤΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΝΙΣΗΜ ΜΑΪΣ
Σουηζελή 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ

Διανέμεται Δωρεάν

Βιβλία

Dominique Bona: *Romain Gary* (Εκδόσεις Χατζηνικολή, 1993).

Ηζώη του Ρομαίν Γκαρύ ήταν δεν έχει να ζηλέψει από ένα συναρπαστικό μυθιστόρημα. Ποια εξήγηση θα μπορούσε να δοθεί στο φαινόμενο Γκαρύ; Δημιουργήθηκε από μια τεράστια ανάγκη αλλαγής ταυτότητας χάρη στα πρώιμα τραύματα του πολέμου, της εξορίας, της δυστυχίας, του αντισημιτισμού; Περιείχαν τα δύναμη της μητέρας του γι' αυτόν - που έγιναν και δικά του - τέτοια αστερίευτη κινητήρια δύναμη; Όποια και αν είναι η εξήγηση, ο μικρός μετανάστης Ρομαίν Κατσέφ, σαν ακούραστος δρόμεας, διένυσε τεράστιες αποστάσεις για να γίνει ο Ρομαίν Γκαρύ. Και συνέχισε ξεπερνώντας τον.

Η Ντομινικ Μπονά, με ένα πρώτης τάξεως υλικό στα χέρια της, όπως είναι ο βίος και η πολιτεία του Ρομαίν Γκαρύ, συνέγραψε μια εξαιρετικά διεισδυτική βιογραφία.

Ελένης Κουρμαντζή: *Γιωσέφ Ελιγιά, Πρωτοπόρος διανούμενος των Ιωαννίνων στη δεκαετία του '20* (Έκδοση του Δήμου Ιωαννίνων) και *Γιωσέφ Ελιγιά, Σαμπεθάι Καμπιλ - Ιδεολογικά προβλήματα στην προπολεμική Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων* (Έκδοση Φιλοσοφικής

Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων).

Ηέρευνα για την Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων παρουσιάζει πολλές δυσκολίες ως προς τις πηγές της και γι' αυτό, όπως ορθά παρατηρεί η κα Κουρμαντζή, «η έλλειψη δημοσιευμάτων ή εσωτερικών πηγών της ίδιας της Κοινότητας (λόγω της ολικής καταστροφής κάθε είδους αρχείου της), αναπληρώνεται από δημοσιεύματα Γιαννιώτων συγγραφέων της εποχής ή μεταγενέστερα».

Η συγγραφέας στις μελέτες της αυτές προσπάθησε να αναστήσει με τη βοήθεια δύο συμβολικά με προεκτάσεις στο κοινοπού πλαίσιο πρόσωπα της Ι.Κ. Ιωαννίνων: του Ελιγιά και του Καμπιλή.

'Όπως η ίδια γράφει: «Η απομάκρυνση ενός συμβολικού προσώπου από τα Γιάννενα, του Γιωσέφ Ελιγιά, συμβολίζει ταυτόχρονα την απόρριψη ενός ιδεολογικού πνευματικού ανοίγματος από την ισραηλιτική κοινότητα προς τον "έξω κόσμο". Η ολοκληρωτική επικράτηση ενός άλλου, επίσης συμβολικού προσώπου στην έξουσία, του Σαμπεθάι Καμπιλή, σημαίνει την αδιατάρακτη συνέχιση μιας παραδοσιακά απόλυτης τάξης».

Γιορτώβ Γιακοέλ: *Απομνημονεύματα 1941 - 1943* (Ιδρυμα Ετς Αχαΐη, Εκδόσεις Παρατηρητής).

Κανένας συγγραφέας, όσο κινεγάλος κι αν είναι, και κανένα κείμενο, όσο δυνατό κι αν είναι, δεν μπορεί να αποδώσει γεγονότα που συνέβησαν και να περιγράψει καταστάσεις που δημιουργήθηκαν όσο εκείνος που τα έζησε. Ο διακεκριμένος ομόθρησκος δικηγόρος από τη Θεσσαλονίκη Γιορτώβ Γιακοέλ υπήρξε από τα θύματα του προμελετημένου ναζιστικού σχεδίου για την εξό-

ντωση των Εβραίων. Τα απομνημονεύματά του, που αναφέρονται στην κρίσιμη περίοδο Απριλίου 1941 - Φεβρουαρίου 1943 κατά την οποία ο ίδιος έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο, αποδίδουν κατά τρόπο ανάγλυφο και παραστατικό το δράμα που έζησε ο Εβραϊσμός της Θεσσαλονίκης.

Τα απομνημονεύματα του Γιορτώβ Γιακοέλ - μαζί μ' εκείνα των Μαρσέλ Νατζαρή και Μάρκου Ναζόν - διασώζουν και μεταφέρουν στις επόμενες γενιές τεκμηριωμένη την ιστορική μνήμη. Η έκδοση έγινε με εισαγωγή - επιμέλεια της Φραγκίσκης Αμπατζούπούλου.

Φραγκίσκης Αμπατζούπούλου:

Το Ολοκαύτωμα στης μαρτυρίες των Ελλήνων Εβραίων. (Εκδόσεις Παρατηρητής, 1993).

Οπως γράφει το «Αντί» (21.1.1994): «Ρίγος διαπερνά την ανάγνωση του βιβλίου της Φραγκίσκης Αμπατζούπούλου «Το Ολοκαύτωμα στης μαρτυρίες των Ελλήνων Εβραίων», ένα ρίγος που σχετίζεται με το συνταρακτικό θέμα, επικυρώνεται από τις μαρτυρίες των θεατών - θυμάτων που επέζησαν της φυλετικής εξόντωσης που σφράγισε με τη βαρβαρότητά της τον 20ό αιώνα και κάνει σαφέστερο (πώς να γράψω τη λέξη «κατανοτό»;) τον τρόπο και τις περιστάσεις μέσα στις οποίες πραγματοποιήθηκε η ναζιστική γενοκτονία.

Ένα βιβλίο γραμμένο με φανερό τον ερευνητικό του μόχθο, που όμως δεν υπολείπεται σε συγκίνηση. Μια συμβολή στην κατανόηση της προσωπικής ιστορίας με τη χρήση μαρτυριών γραπτών, δημοσιευμένων αλλά και ανέκδοτων, που συμβάλλουν στη διεύρυνση των ιστορικών πηγών αλλά και στην ιστορία των συνειδήσεων και νοοτροπιών».

Ευαγγελίας Παπαχρήστου - Πάνου:

Η νύχτα στον Δαβίδ (Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα - Ιωάννινα, 1992).

Το κύριο ζήτημα του βιβλίου είναι η σπουδή, υπό το πρίσμα μιας ποιήτριας που θεολογεί, των 12 εκ των 150 (+1) φαλμών, οι οποίοι αποδίδονται στον Δαβίδ και ιδιαιτέρως των στίχων τους, στους οποίους μνημονεύεται η νύχτα. Η νύχτα, ως προπομπός της ημέρας και οιονεί μητέρα του φωτός, περιβάλλει στοργικά, όπως άλλωστε περιέβαλλε και θα περιβάλλει όλα τα σκεπτόμενα πλάσματα, δυνατά και αδύναμα, κι ακόμη όλους τους προς σημήνην «πεπτωκότας», όπως ο αρχαίος προφητάς Δαβίδ. Και ως σκεπτόμενος άνθρωπος η ποιήτρια, συγκινείται από την παρουσία της και την δυναμογόνο υφή της, πολύ δε περισσότερο εφ' όσον προσπαθεί να συλλάβει πις ποικίλες εκφάνσεις της, όπως παγιώθηκαν στην ζειδωρο Παλαιοδιαθηκική λογοτεχνία, μάλιστα δε σε μιαν από τις ποιητικότερες περιοχές της και δη στα ψαλμικά κείμενα. Τοιουτορόπως, οι προσεγγίσεις και οι μύχιες σκέψεις της Πάνου καθιστάνται πραγματικοί αρωγοί προς την κατεύθυνση της βιώσεως από τον σύγχρονο αναγνώστη, αυτών των διαιώνιων ποιητικών σαπφειρών. Γ' αυτό και οι ψαλμοί α', στ', ιβ' ιε', ιστ', ιη', κα', λα', νδ', ργ', ρδ' και ρλη', στους οποίους η λέξη «νύχτα» αναφέρεται τουλάχιστον άπαξ και οι οποίοι αναλύονται με τρόπο ενδιαφέροντα από την ποιήτρια, ζωντανεύοντας τρόπον τινά στα μάτια μας και η πεμπτουσία τους υλοποιείται, συγκινώντας μας με την ηδυόνειρο και παναυγή ενδότερη άλω τους.

Σέργιος Εμμ. Μαραβέλιας (Απόσπασμα από εκτενή κριτική παρουσίαση στις «Κοινωνικές Τομές», Ιανουάριος 1994)

Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός

Συνέχεια από τη σελ. 2

- Emunot we - ha - De 'ot, δηλ. Book of Doctrines and Beliefs, είναι το πρώτο μεγάλο μεσαιωνικό φιλοσοφικό έργο γραμμένο από Ιουδαίο. Για την επιτυχία του στο έργο αυτό ο Saadia αντλεί ελεύθερα από τις πλατωνικές, αριστοτελικές, στωικές και νεοπλατωνικές διδασκαλίες⁴. Στον Salomon Ibn Gabirol ή Avicelion (έτσι αποκαλείται από τους Λατίνους Σχολαστικούς, οι οποίοι ενδημίζαν πως ήταν 'Αραβας)⁵ παραπέμπουν οι Σχολαστικοί Albertus Magnus, Bonaventura, Thomas Aquinas και o Duns Scotus. Οι Φραγκισκανοί αποδέχονταν τη διδασκαλία του Gabirol, ενώ οι Δομινικανοί την απέρριπταν. Ο Gabirol ήταν ο σπουδαιότερος Ιουδαίος Νεοπλατωνιστής του Μεσαίωνα.

Τέλος, προκειμένου περί των Ιουδαίων φιλοσόφων του Μεσαίωνα, πλησιάζουμε τον πιο διακεκριμένο, τον Moses Maimonides που γεννήθηκε στην Κόρδοβα και απέθανε στο Κάιρο⁶.

Ο Maimonides, ήταν Αριστοτελικός και έθεσε την Ιουδαϊκή φιλοσοφία επάνω σε μία στερεή Αριστοτελική βάση. Μολονότι θεωρούσε τον εαυτόν του συνεχιστή των Μουσουλμάνων Αριστοτελικών, προσαρμόζοντας τη διδασκαλία τους στις απόψεις του, διαφέρει απ' αυτούς στα έργα που δημιούργησε.

Ο Maimonides υπήρξε ο μεγαλύτερος των Ιουδαίων νομικών επιστημόνων όλων των καιρών, αλλά και ως iatros απέκτησε μεγάλη φήμη. In fine, Moses Maimonides made a better business of

reconciling Greek philosophy with Jewish orthodoxy than Avicelion (Solomon Ibn Gabirol) had made of it, and it is noteworthy that the influence of the Aristotelian system is more in evidence in the former's philosophy than in the latter's⁷.

«Εξόχως, ο Μωασής Μαΐμωνιδης επέτυχε να συμφιλώσει την ελληνική φιλοσοφία με την Ιουδαική Ορθοδοξία περισσότερο απ' ότι ο Avicelion (Solomon Ibn Gabirol), και είναι αξιοσημείωτο ότι η επιδραση του αριστοτελικού συστήματος είναι πιο εμφανής στη φιλοσοφία του πρώτου ή του τελευταίου».

Ο Maimonides απέθανε στις 13 Δεκεμβρίου 1204 και ετάφη στην Τιβερίαδα. Ελέχθη: «Από τον Μωασή (τον Προφήτη) μέχρι τον Μωασή (Ben Maimon) δεν αναφάνηκε άλλος όμοιος προς αυτόν».

[Ο Μητροπολίτης Πιστίας κ. Μ. Φούγιας έχει διατελέσει Αρχιεπίσκοπος της Μεγάλης Βρετανίας (1979 - 1988), Μητροπολίτης της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Αιθιοπίας κ.ά. Στην περίοδο της γερμανικής κατοχής ο πατέρας του φιλοξένησε στα Καλύβια του Φενεού της Κορινθίας τρεις Εβραίους: τον Σωτήρη Σιαπέρα και τον Παύλο Αμαριδή με το γιο του.

Το άρθρο που δημοσιεύεται παραπάνω είναι απόσπασμα από το τελευταίο βιβλίο του «Το ελληνικό υπόβαθρο του Χριστιανισμού». (Εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος), σελ. 273 - 276].

Παραπομπές

1. H. A. Wolfson, *Philo, Foundations of Religious Philosophy in Judaism, Christianity and Islam*. Tom. 1 - 2. Harbard Univ. Press (1948) και του ίδιου, *The Philosophy of the Church Fathers, Faith, Trinity, Incarnation*. 3nd. 'Εκδ. Harvad Univ. Press (1976). Πρβλ. H. Chadwick, *Philo and the beginnings of Christian Thought*, στο The Cambridge History of Later Greek and Early Medieval Philosophy, ένθ' αν., σελ. 135 - 157.

2. Chadwick, ένθ' αν., σελ. 137.
«Η ιστορία της χριστιανικής φιλοσοφίας, αρχιζει όχι με ένα Χριστιανό, αλλά με έναν Ιουδαίο, το Φίλωνα της Αλεξανδρείας, σύγχρονο, αλλά προσβύτερο του Απ. Παύλου... Ο Φίλων είναι πλήρως εξελληνισμένος, παρουσιάζοντας ένα τέλειο ελληνικό πρόσωπο στον κόσμο. Εγγνώριζε

ολίγα ή καθόλου Εβραϊκά... Η Εβραϊκή γλώσσα και ο Εβραϊκός πολιτισμός (μετά τη σύγκρουση των Ιουδαίων και του Ελληνισμού επί της εποχής των Μακκαβαίων) εξελληνισθησαν βαθμιαίως, και εύποροι Ιουδαίοι γονείς (όπως οι γονείς του Φίλωνος) εξασφάλιζαν για τα τέκνα τους φιλελεύθερη μόρφωση από 'Ελληνες εκπαιδευτές». Γενικά, για τις ιδιαίτερες σχέσεις του Ιουδαϊσμού με τον Ελληνισμό βλ. το διτόμο και σύγχρονο έργο του Martin Hengel, *Judaism and Hellenism. Studies in their Encounter in Palestine during the Early Hellenistic Period*. Vol. One, Text. Vol. Two, Notes and Bibliography. Second revised and enlarged edition. London, 1974.

3. Chadwick, ένθ' αν., σελ. 139.
«Γιατί ο ανθρώπινος νους είναι συγγενής προς το Θεό, δημιουργηθείς κατ' εικόνα του Θείου Λόγου και

συνεπώς έχει κάποια ικανότητα για την υποδοχή και ανακάλυψη της αλήθευσης περί των πραγματικοτήτων πέραν χρόνου και χώρου. Είναι επάνω στην εστία του υπερφυσικού κόσμου όπι συμπίπτει η θρησκεία και η καλλιστή ελληνική φιλοσοφία. Συνεπώς το ενδιαφέρον του Φίλωνος βρισκόταν στην Ελληνική Θεολογία και στην Ηθική».

4. Arthur Hyman και James J. Walsh, *Philosophy in the Middle Ages. The Christian, Islamic, and Jewish Traditions*. New York (1967), σελ. 331 - 334.
5. Copleston, *A History of Philosophy*, London (1951), Vol. 1, σελ. 201 - 203 και A. Hyman και J.J. Walsh, ένθ. αν. σελ. 347 - 349.
6. Copleston, ένθ' αν., σελ. 203 - 204. A. Hyman και J.J. Walsh, ένθ. αν. σελ. 359 - 363.
7. Copleston, ένθ' αν., σελ. 204.

ENGLISH SUMMARY

of the Contents of Issue No 130

MARCH - APRIL 1994

✓ The former Greek Orthodox Metropolitan Bishop of the United Kingdom, Methodios Fougias, has recently published a book entitled *The Greek Background to Christianity*. We reprint from the book the chapter entitled "Hellenism and Judaism", which notes that "the philosophy of Judaism has its starting-point in the Jewish Diaspora of the Hellenistic period. The most important figure among the Jewish intellectuals was Philo of Alexandria (c. 25 BC - c. 40 AD), who in a series of works - primarily commentaries on Biblical questions - undertook the task of aligning Jewish teaching with Platonic and Stoic philosophy".

✓ We publish the conclusions of the conference on "Peace and Religious Toleration" held in Constantinople on the initiative of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople in association with the Appeal of Conscience Foundation, including the principal views advanced by the representatives of the Hebrew, Christian and Islamic religions.

✓ A study by Stelios Kopsacheilis, founder of the Music Museum of Macedonia, examines references to Jews in Greek folksong.

✓ An article by Victor Magiar, founder member of the Martin Buber - Jews for Peace group, entitled "Is Antizionism Antisemitism?", looks into the relationship between these two anti-Jewish attitudes in our time.

✓ A study by Professor Argyris Petronotis discusses architecture - and in particular the

architecture of Thessaloniki - since the 16th century.

✓ A revealing article by Gerassimos Apostolatos proves - with concrete evidence - that as far back as 1917 the Greek Prime Minister of the day, Eleftherios Venizelos, was the first world statesman to support the *creation of a free Jewish state in Palestine*.

✓ Christos Malevitsis sums up his thoughts and beliefs about the *Song of Songs*, which he sees as a sensual love poem. This is followed by a poem by Zafiris Stallios on the *Prague Ghetto*.

✓ The writer Dimitris Tsikinopoulos has contributed an approach to the *poetry of Ezekiel*, whom he believes to have been a poetic genius.

✓ We publish details of the *post-War condition* of the Jews in Greece taken from a British Government report on the problems of the Jews in Europe and Palestine in the period after the Second World War.

✓ We take the occasion of the centenary of the notorious Dreyfus case, which split France into two opposing camps, to publish an account of the case together with details of the current French attitude towards the Jews.

✓ This issue closes with the story of how the Jewish *Tazartes family* managed to survive the Occupation, and with the bibliography of recent publications on Jewish issues. ■

